ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੧੦

October 2010

ਦੁਸਹਿਰਾ ਪੁਰਬ ਦੀਆਂ ਸਮੂੰਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਖ-ਲੱਖ ਵਧਾਈਆਂ !

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੋਬਿੰਦ ਬਾਗ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਨਵੇਂ ਉਸਾਰੇ ਗਾਰਡਨ ਅਤੇ ਮਿਊਜ਼ੀਕਲ ਫੁਵਾਰੇ ਦੇ ਮਨਮੋਹਕ ਦ੍ਰਿਸ਼

SACHKHAND PATRA

सचखंड पत्र

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂ

ਪਵਿੱਤਰ ਮਰਿਯਾਦਾ (ਪੂਜਾ ਪਾਠ)

* ਤਖ਼ਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਤੋਂ ਜਲ ਦੀ ਗਾਗਰ ਗਾਗਰੀਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੈਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ	੧.੫੫ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
* ਪਾਠ ਆਰੰਭ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੨.੦੦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ
* ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩.੦੦ ਸਵੇਰੇ
* ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩.੨੦ ਸਵੇਰੇ
* ਕੀਰਤਨ ਆਰੰਭ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੩.੩੦ ਸਵੇਰੇ
* ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ	੬.੦੦ ਸਵੇਰੇ
* ਭੋਗ ਦੇਗ (ਕੜਾਹ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ, ਦੂਸਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਪਰੰਤ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਆਰੰਭ ਗੁਰਵਾਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ	੬.੧੫ ਤੋਂ ੭.੩੦ ਸਵੇਰੇ
* ਕਥਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੭.੩੦ ਸਵੇਰੇ
* ਆਰੰਭ ਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਾਠ	੧੦.੧੫ ਸਵੇਰੇ
* ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ	੧੦.੩੦ ਸਵੇਰੇ
* ਸਮਾਪਤੀ ਕੀਰਤਨ ਚਰਨ ਕੰਵਲ	੧੧.੩੦ ਸਵੇਰੇ
* ਕਥਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੨.੦੦ ਦੁਪਹਿਰ
* ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਫਾਈ	੧੨ ਤੋਂ ੧ ਦੁਪਹਿਰ
* ਭੋਗ ਦੇਗ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ	੩.੪੫ ਦੁਪਹਿਰ
* ਕਥਾ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ	੪ ਤੋਂ ੫ ਸ਼ਾਮ
* ਕੀਰਤਨ ਸੋਦਰ ਚੌਕੀ	੫ ਤੋਂ ੬.੩੦ ਸ਼ਾਮ
* ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਠ	੬.੩੦ ਸ਼ਾਮ
* ਆਰਤੀ, ਚੌਕੀ, ਸਵੈਯੇ	੭.੦੦ ਰਾਤ
* ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ	੯.੦੦ ਰਾਤ

ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਪਵਿੱਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸ਼ਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਰਤੀ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਫ੍ਰੀ ਬੱਸ ਸੇਵਾ

* ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਰਾਵਾਂ ਤੱਕ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ।
* ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਟ੍ਰੇਨ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਵਾਂ ਤੱਕ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਛੱਡਣ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਹੈ ।

ਮਿਤੀ ੧੫-੯-੨੦੧੦ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵਲੋਂ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ੩੧੪ਵਾਂ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਇਆ ਗਿਆ । ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ੀਤਲ ਕਥਾਕਾਰ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੰਚ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ - ਜੱਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੀਤ ਜੱਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਜੋਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੀਤ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧੂਪੀਆ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ, ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਗਾੜੀਵਾਲੇ, ਸ੍ਰ. ਠਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੁੰਗਈ ਜੇ.ਏ.ਐਸ.-੨ ਆਦਿ । ਜੱਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ (ਉਪਰਲੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ) ਅਤੇ (ਇਨਸੇਟ) ਡਾ. ਪਸਰੀਚਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸੰਚਾਲਿਤ ਦਸਮੇਸ਼ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਲਈ ਰੁਸਤਮ-ਏ-ਹਿੰ
ਮੁੰਬਈ ਨਿਵਾਸੀ ਸ੍ਰ. ਕੰਵਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਧੂ ਨੇ ੧ ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਸ਼ਵਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਨਿੱਘਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੰਚ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਅ
ਰਹੇ ਹਨ ਨਾਲ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸ੍ਰ. ਠਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੁੰਗਈ ਜੇ.ਏ.ਐਸ.-੨ ਆਦਿ ।

ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰ. ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੰਡੋਕ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ
ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਲ ਰਹੇ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸ਼ਤ ਵਜੋਂ ੫੧
ਲੱਖ ਰੁਪੈ ਦਾ ਚੈਕ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ । ਡਾ. ਪਸਰੀਚਾ
ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰੋਪਾਓ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇਕਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਸ੍ਰ. ਡੀ.
ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸ੍ਰ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਾੜੀਵਾਲੇ, ਸ੍ਰ. ਠਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੁੰਗਈ ਜੇ.ਏ.ਐਸ.-੨
ਆਦਿ ।

ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਪਾਵਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਬਸਮਤ ਨਗਰ) ਦੀ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮੰਜਿਲ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਸਮੇਂ ਪਹੁੰਚੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਬਾਬਾ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ, ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ, ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਦਾ ਬਾਬਾ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਵੜ, ਸਿਰੋਪਾਓ-ਹਾਰ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਬਾਬਾ ਸੁਲੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਜਵੜ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ (ਬਸਮਤ ਨਗਰ) ਦੀ ਕੀਤੀ ਮਹਾਨ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਸਰੀਚਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਸਿਰੋਪਾਓ, ਦਸਤਾਰ, ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਾਡਲ ਦੇਕੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ।

ਨਵੇਂ ਉਸਾਰੇ ਬਸਮਤ ਨਗਰ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਸੁੰਦਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਸ੍ਰ. ਐਮ [illegible] ਸਾਬਕਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਿਜੈ ਬੈਂਕ, ਸ੍ਰ. [illegible] ਦੁੱਗਲ ਸਾਬਕਾ ਜੀ.ਐਮ. ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ, ਸ੍ਰ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਿਪਟੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਅਖਬਾਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਯਾਦਗਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

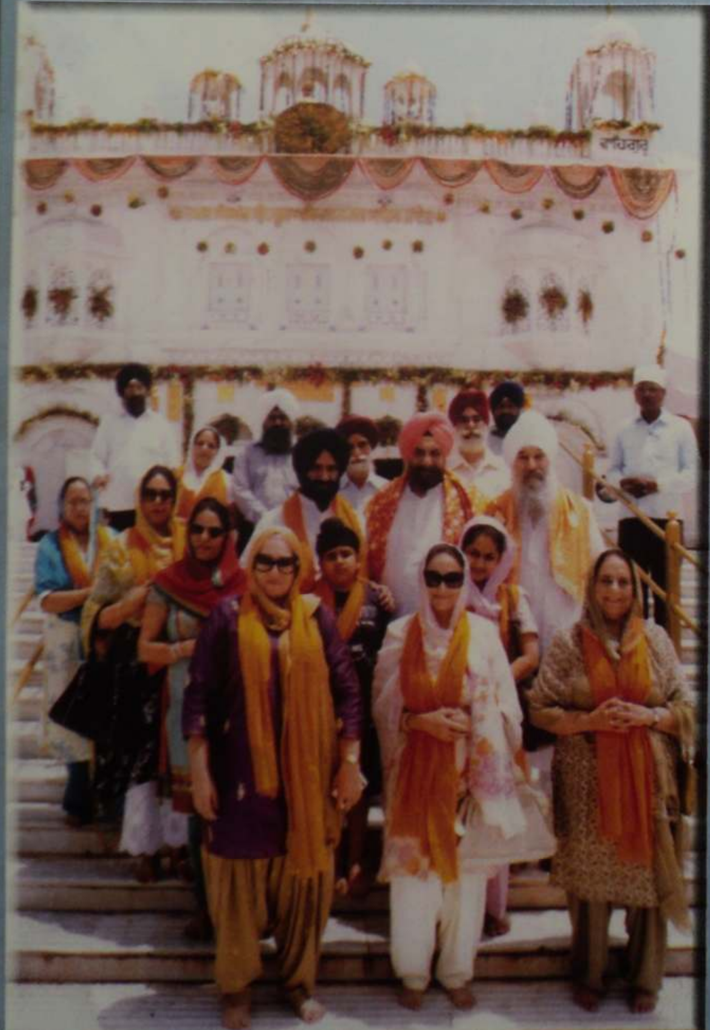

ਸ੍ਰ. ਤਿਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਬਕਾ ਐਮ.ਪੀ. ਅਤੇ ਸ੍ਰ. ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਯੂ.ਐਸ.ਏ. ਨਿਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ, ਸ੍ਰ. ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੇ.ਏ.ਐਸ.ੜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਸ੍ਰ. ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੱਡਾ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਯਾਦਗਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ।

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਅਬਿਚਲ ਨਗਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਰਾਮ ॥ ਮਨ ਇਛੇ ਸੇਈ ਫਲ ਪਾਏ ਕਰਤੈ ਆਪਿ ਵਸਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ

ਸਾਲ ੩੭ ਅਕਤੂਬਰ ੨੦੧੦ ਅੰਕ ੪੩੨

ਸੰਪਾਦਕ

ਗਿਆਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਸ਼ੀਤਲ'
M.Com., L.L.B.

ਸਹਾ. ਸੰਪਾਦਕ

ਰਾਜਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਕੱਲ੍ਹਾ'
M.A., G.P.L

ਗੁਰਪੁਰਬ ਤੇ ਦਿਨ ਤਿਉਹਾਰ

ਅਕਤੂਬਰ–ਨਵੰਬਰ ੨੦੧੦

* ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਪੁਰਬ ਪਾ:੧	੦੩ ਅਕਤੂਬਰ
* ਅਵਤਾਰ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੪	੨੫ ਅਕਤੂਬਰ
* ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਪੁਰਬ ਪਾ:੭	੩੧ ਅਕਤੂਬਰ
* ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਪੁਰਬ ਪਾ:੮	੩੧ ਅਕਤੂਬਰ
* ਦੁਸ਼ਹਿਰਾ	੧੭ ਅਕਤੂਬਰ
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੭ ਅਕਤੂਬਰ
* ਮੱਸਿਆ	੦੭ ਅਕਤੂਬਰ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੨੩ ਅਕਤੂਬਰ
* ਗੁਰਤਾਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੦੭ ਨਵੰਬਰ
* ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਗੁਰਪੁਰਬ ਪਾ:੧੦	੧੦ ਨਵੰਬਰ
* ਅਵਤਾਰ ਦਿਵਸ ਪਾ: ੧	੨੧ ਨਵੰਬਰ
* ਤਖਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾ.	੦੪ ਨਵੰਬਰ
* ਦੀਪਮਾਲਾ	੦੫ ਨਵੰਬਰ
* ਮਹੱਲਾ ਦੀਪਮਾਲਾ	੦੬ ਨਵੰਬਰ
* ਸਿਮਰਨ ਦਿਵਸ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ	੧੫ ਨਵੰਬਰ
* ਸੰਗਰਾਂਦ	੧੬ ਨਵੰਬਰ
* ਮੱਸਿਆ	੦੬ ਨਵੰਬਰ
* ਪੂਰਨਮਾਸੀ	੨੧ ਨਵੰਬਰ

ਨੋਟ :- 'ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕੁਲ ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁ: ਬੋਰਡ ਜਾਂ ਅਦਾਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇ।

–ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

ਦਰਪਨ

* ਸੰਪਾਦਕੀ ੩
* ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ
  –ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ੯
* ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ
  –ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ੧੫
* ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ ਮੂਏ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ
  – ਸ੍ਰ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁਲਹਾਣੀ ੧੮
* ਗੁਰਸਿੱਖ ਮੀਤ ਚਲਹੁ ਗੁਰ ਚਾਲੀ
  –ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ ੨੨
* ਧੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ
  –ਸ੍ਰ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ ੨੬
* ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਸੁਆਮੀ
  –ਸ੍ਰ: ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ ੨੭
* ਰੁਬਾਈਆਂ
  –ਪ੍ਰਿੰ. ਨਵਰਾਹੀ ਘੁਗਿਆਣਵੀ ੩੦
* ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ –੭
  –ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ੩੧
* ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ–ਖਰਚ (ਅਗਸਤ–੨੦੧੦) ੩੮

हिन्दी विभाग

* श्री अकाल तख्त साहिब जी की मर्यादा
  -डॉ. बलबीर सिंघ जी भसीन २
* श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी के ५२ वचन ४
* माता सुलक्खणी जी (सुलक्षणी जी)
  -डॉ. भजन सिंह जी ज्ञानी ५

ENGLISH SECTION

* The Sikhs- Great Soldiers 2
  - *Col. Naveen Chopra (Retd.)*
* The Sikhs- Haiku 6
  - *S.Nanak Singh Nishter*
* Sikhism : The Indian Renaissance-2
  - *Prof.Hazara Singh Ludhiana* 9

ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ ਹਵਾਈ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

FLIGHT NO.	DEP.TIME	ARR.TIME	VIA	DAY
G8-212 GO AIR	NANDED(9.50AM)	DELHI(1.10PM)	MUMBAI	Tue-Thurs-Sat-Sun
G8-302 GO AIR	NANDED (8.50PM)	DELHI (11.45PM)	NAGPUR	Tue-Thurs-Sat-Sun
G8-302 GO AIR	NANDED (9.50AM)	MUMBAI (10.40AM)		Tue-Thurs-Sat-Sun
G8-302 GO AIR	NANDED (8.50PM)	NAGPUR (9.40PM)		Tue-Thurs-Sat-Sun
● G8-212, IT 4361(14.20)	NANDED(9.50AM)	LUDHIANA(3.05PM)	DELHI	Tue-Thurs-Sat-Sun ●
G8-212 GO AIR(1400)	NANDED (9.50AM)	GOA (3.05PM)	MUMBAI	Tue-Thurs-Sat-Sun
● G8-212, IT 4303(15.20)	NANDED(9.50AM)	AMRITSAR(04.40PM)	DELHI	Tue-Thurs-Sat-Sun ●
G8-212 GO AIR(17.55)	NANDED (9.50AM)	CHANDIGARH(6.50PM)	DELHI	Tue-Thurs-Sat-Sun
IT-4145 KINGFISHER	NANDED(12.00PM)	CHANDIGARH(6.50PM)	DELHI	Mon-Wed-Fri-Sun
IT-4145 KINGFISHER	NANDED(12.00PM)	MUMBAI(1.20PM)		Mon-Wed-Fri-Sun
IT-4145 KINGFISHER	NANDED(12.00PM)	DELHI(4.40PM)	MUMBAI	Mon-Wed-Fri-Sun
G8-212 GO AIR	DELHI(6.30AM)	NANDED(9.25AM)	NAGPUR	Tue-Thurs-Sat-Sun
IT-4145 KINGFISHER	DELHI(7.15AM)	NANDED(11.40AM)	MUMBAI	Mon-Wed-Fri-Sun
G8-212 GO AIR	NAGPUR(8.10AM)	NANDED(8.40AM)		Tue-Thurs-Sat-Sun
G8-302 GO AIR	MUMBAI(7.35PM)	NANDED(8.20PM)		Tue-Thurs-Sat-Sun
G8-145 GO AIR	CHANDIGARH(11.45AM)	NANDED(8.20PM)	MUMBAI	Tue-Thurs-Sat-Sun
IT-4145 KINGFISHER	GOA(5.30AM)	NANDED(11.40AM)	MUMBAI	Mon-Wed-Fri-Sun
G8-302 GO AIR	GOA(3.35PM)	NANDED(8.20PM)	MUMBAI	Tue-Thurs-Sat-Sun
● IC-462, G8-302	AMRITSAR(7.20AM)	NANDED(8.20PM)	DELHI	Tue-Thurs-Sat-Sun ●

Note: For Information Please & Subject to Change in Timing.

G = GoAir
IT = King Fisher
IC = Indian Air Lines
● = Connecting other Air Lines

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ - ਦੁਸੈਹਰਾ

ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਯਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਖਿਮਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਧੀਮੀ ਪੜਦੀ ਵੀਰਤਾ ਦੀ ਨੱਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਸੂਰਮਤਾਈ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ (ਸਤਿ ਸੰਗ) ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖਾਲਸਾ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਫੌਜ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਜਾਲਮਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ਕਰ ਸਕਨ, ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਰ ਧਰਮ ਦੀ ਵੀ ਰਖਿਆ ਕਰ ਸਕਨ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ । ਯਥਾ -

ਦੇਹਿ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ
ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੂੰ ਨ ਟਰੋਂ ॥
ਨ ਡਰੋਂ ਅਰਿ ਸੋ ਜਬ ਜਾਇ ਲਰੋਂ
ਨਿਸਚੈ ਕਰਿ ਆਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋਂ ।੨੩੧॥

ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਜਦੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨ ਸੱਜਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸ਼ਾਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਬੀਰ ਰਸ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਸਨਾਤਨੀ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਦੁਸੈਹਿਰੇ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਰੂਪ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ, ਬਾਣੀ ਰੱਚੀ । ਯੱਥਾ -

ਅਸ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਖੰਡੋ ਖੜਗ, ਤੁਪਕ ਤਬਰ ਅਰੁ ਤੀਰ ॥
ਸੈਫ ਸਰੋਹੀ ਸੈਹਥੀ ਯਹੈ ਹਮਾਰੈ ਪੀਰ ।।੩।।
ਕਾਲ ਤੁਹੀ ਕਾਲੀ ਤੁਹੀ, ਤੁਹੀ ਤੇਗ ਅਰ ਤੀਰ ॥
ਤੁਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜੀਤ ਕੀ, ਆਜ ਤੁਹੀ ਜਗ ਬੀਰ ।।੫।।

ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਮਲਾ ਨਹੀ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਜਦ ਬੈਰੀ ਦਲਾਂ ਵਲੋਂ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਾਂ -

ਜਬੈ ਬਾਣ ਲਾਗਿਯੋ ॥ ਤਬੈ ਰੋਸ ਜਾਗਿਯੋ ॥
ਕਰੰ ਲੈ ਕਮਾਣੰ ॥ ਹਨੰ ਬਾਣ ਤਾਣੰ ॥

ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ 'ਰਣੰ ਤਿਆਗ ਭਾਗੇ ॥ ਸਬੇ ਤ੍ਰਾਸ ਪਾਗੇ ॥

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਸੀਸ ਨਾਲ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਬੀਰਤਾ ਦੇ ਜੋਹਰ ਵਿਖਾਏ । ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੂਰਮੇ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਹੋ ਗਏ। ਖਾਲਸਾਈ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ । ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸ਼ਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਅਸਚਰਜ ਰਹਿ ਗਏ । ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ (ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ) ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਧਰੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਗਦਰ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਬਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਪਰ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਨ ਬ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਹੀ ਗਈ ।

ਦੁਸੈਹਿਰੇ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਾਉਂਦੇ । ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਝੂਠ ਮੂਠ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ । ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ । ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਖਣ ਵਲ ਨਾਂਦੇੜ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਇਹੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤੀਕ ਕਾਇਮ ਹੈ ।

ਦੁਸੈਹਿਰੇ ਦੇ ਪਾਵਨ ਅਵਸਰ ਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬੀਰ ਰਸ ਦੀ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭੋਗ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਦੁਸੈਹਿਰਾ ਤੇ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਸੈਹਿਰੇ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਹੱਲਾ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵਖ ਵਖ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਤੇ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਰਿਯਾਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਜਾਰੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ।

ਦੁਸੈਹਿਰਾ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਦੀ ਨਿਰਾਲੇ ਪਨ ਦੀ ਪਹਿਚਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਉਪਮਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਖਗ ਖੰਡ ਬਿਹੰਡੰ, ਖਲ ਦਲ ਖੰਡੰ, ਅਤਿ ਰਣ ਮੰਡੰ ਬਰਬੰਡੰ ॥
ਭੁਜ ਦੰਡ ਅਖੰਡੰ, ਤੇਜ ਪ੍ਰਚੰਡੰ, ਜੋਤਿ ਅਮੰਡੰ ਭਾਨ ਪ੍ਰਭੰ ॥
ਸੁਖ ਸੰਤਾ ਕਰਣੰ, ਦੁਰਮਤ ਦਰਣੰ, ਕਿਲਬਿਖ ਹਰਣੰ, ਅਸ ਸਰਣੰ ॥
ਜੈ ਜੈ ਜਗ ਕਾਰਨ, ਸ੍ਰਿਸਟ ਉਬਾਰਣ, ਮਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਰਣ ਜੈ ਤੇਗੰ ॥

ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰਹਾਂ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੁਸੈਹਿਰਾ ਤਿਉਹਾਰ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ ਜਲਾਲ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਿਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਆਓ ਆਪਾਂ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਸ਼ਾਨ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਤਿਹਉਹਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਈਐ ।

– ਗਿ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੀਤਲ

: ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਦਫਤਰ ਤੇ ਹੋਰ ਜਰੂਰੀ ਫੋਨ ਨੰਬਰ :

ਦਫਤਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ	=	(02462)-243559, 244166
ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ ਦਫਤਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਬੋਰਡ	=	02462-234812
ਦਫਤਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸਮਿਤੀ	=	02462-234813
ਦਫਤਰ ਪੁੱਛ-ਗਿਛ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ	=	02462-241266
ਦਫਤਰ ਮਾਸਿਕ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ	=	02462-231170
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	=	02462-234901
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਨ.ਆਰ.ਈ. ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	=	02462-234902
ਰਿਹਾਇਸ਼ ਗੁ: ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਪਰਿਸਰ	=	02462-234903
ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਯਾਤ੍ਰੀ ਨਿਵਾਸ	=	02462-313517

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ

ਸਮੂੰਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵੱਲੋਂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਿਰਧ ਦੀ ਉਮਰ 60 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਨਿਵਾਸੀ ਲਈ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਹਿਤ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਖਰਚ 1000/- ਰੁਪੈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2000/- ਰੁਪੈ ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਾਪਿਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਫਿਰ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਸਿਕਿਉਰਟੀ ਵਿੱਚ ਛੋਟ ਜਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਾਫ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਿਰਧ ਆਸ਼ਰਮ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਕਸਦ ਲੋੜਵੰਦ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਹਰ ਪ੍ਰਾਰਥੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 6 (ਛੇ) ਮਹੀਨੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਚਾਲ ਚਲਣ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਅੱਗੇ ਲਈ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਜੀ । ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ ।

ਸੁਪਰਡੈਂਟ

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ-431601 (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)
Ph.-(02462)-234813,243559,241266,244166. Fax No.-02462-234812.
E-mail:- contact@hazursahib.com
Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ ਬੈਂਕ ਜਾਂ ATM ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾਂ

੧) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ ਸ਼ਾਖਾ ਨਾਂਦੇੜ ਲਈ **Current Account No. 01** ਜਾਂ **Saving Account No. 85** ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਬੈਂਕ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬੈਂਕ ਕਮਿਸ਼ਨ / ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ।

੨) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿਚੋਂ **Saving Account No. 0367000100002416** ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

੩) ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ **ATM** ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ **Current Account No. 11265873563** ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

੪) ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨਕ ਸਟੇਟ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਖਾ ਤੋਂ **Saving Account No. 11265876360** ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

੫) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ **AXIS (UTI) Bank** ਵਲੋਂ **On Line Donation** ਭੇਜਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਲਈ **www.hazursahib.com.** ਸਾਈਟ ਤੇ ਜਾ ਕੇ **On Line** ਮਾਇਆ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟ :

- ਬੈਂਕ ਜਾਂ **ATM** ਰਾਹੀਂ ਮਾਇਆ ਜਮਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੈਂਕ/ਰਸੀਦ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ (ਜ਼ਿਰਾਕਸ) ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ, ਪਤਾ, ਫੋਨ, ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਆਦਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਹਿਤ ਪੱਤਰ ਤੁਰੰਤ ਭੇਜੋ ਜਾਂ ਫੈਕਸ ਨੰਬਰ **02462-234812** ਅਤੇ **E-Mail:contact@hazursahib.com** ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਿਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਵਲੋਂ ਜਮਾਂ ਭੇਟਾ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਸੀਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾ ਸਕੇ ।
- ਬੈਂਕ ਡਰਾਫਟ, ਚੈਕ **Superintendent, Gurdwara Sachkhand Board, Nanded(M.S)** ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਉਪਰ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਹੋ ।
- ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਲਈ ਪਤਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੈਪੀਟਲ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜੋ ਜੀ।
- ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਭੇਜੀ ਮਾਇਆ **Income Tax U/S.80G** ਤਹਿਤ ਟੈਕਸ ਮੁਕਤ ਹੈ ।

ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਪਤਾ :

Superintendent,
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812
E-mail:- contact@hazursahib.com Visit us at:- http://www.hazursahib.com.

ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ॥

– ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ *

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

ਦਿਚੈ ਪੂਰਬਿ ਦੇਵਣਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ ॥ ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ॥ ਪੂਰਨ ਤਾਲ ਖਟਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵੈ॥

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਅਖਵਾਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਅਨਾਥ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮੁੱਖ ਬਣ ਕੇ ਭਾਉ ਭਗਤਿ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਗੁਰ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਇਤਨੀ ਪੂਰਨਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪਰੀਪੂਰਨਤਾ ਸਦਕਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਵਾਈ ਬਣੇ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤਮ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਭਾਂਪਦਿਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਮੋਹਨ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝਦਿਆਂ ਇਸ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਰੋਵਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪਾਵਨ ਸਥਾਨ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ । 'ਗੁਰੂ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਜਹਾਰਾ : ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਬਚਨ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਤੇ ਬੈਠਣ ਤੋ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਸਰਬੱਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਾਜ ਜੋਗ ਤੇ ਗਿਆਨ ਜੋਗ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਾ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮਨ, ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਪਾਇਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਉਸ ਅਦਿੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਇਵੇਂ ਉਨਾਂ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜਦਿਆਂ ਸ਼ਬਦ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਰਤਿ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਹਜ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸੱਚ-ਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾ ਦਿਤੀ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ: *ਰਾਗ ਦੋਖ ਨਿਰਦੋਖੁ ਹੈ ਰਾਜ ਜੋਗ ਵਰਤੈ ਵਰਤਾਰਾ ॥ ਮਨਸਾ ਵਾਚਾ ਕਰਮਣਾ ਪਰਮੁ ਨ ਜਾਪੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ॥ ਦਾਤਾ ਭੁਗਤਾ ਦੈਆ ਦਾਨਿ ਦੇਵਸਥਲ ਸਤਿਸੰਗ ਉਧਾਰਾ ॥ ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧ ਬੋਧਿ ਸਤਿਗੁਰ ਸਚ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥ ਗੁਰ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰ*

* ੧੮- ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਨਗਰ,
ਸੋਫੀਆ ਗਰਲਜ ਸਕੂਲ ਰੋਡ, ਰੇਲਵੇ ਕਲੋਨੀ,
ਸਹਾਰਨਪੁਰ (ਯੂ.ਪੀ.)

ਰਾਮਦਾਸ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਇ ਜੁਹਾਰਾ ॥ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਗੁਰ ਸਿਖੁ ਹੋਇ ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਨਿਝਰਧਾਰਾ ॥ ਤਖ਼ਤ ਬਖ਼ਤੁ ਪਰਗਟੁ ਪਾਹਾਰਾ ॥ (ਵਾਰ ੨੪॥੧੪॥)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ– ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੜੋਤੇ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਦਾਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਪੜਦਾਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੜੋਤੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦਾ ਥੰਮ੍ਹ ਹੋ ਕੇ ਦਮ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭੈ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ ਤੇ ਉਹ ਨਾਮ–ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਿਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਗੋਤੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਉਂਦੇ । ਜੋ ਔਗੁਣਹਾਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਜੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਫਿਰ ਕਦੇ ਮੈਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਦਾ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ :

ਪਿਉ ਦਾਦੇ ਜੇਵੇਹਾ ਪੜਦਾਦੇ ਪਰਵਾਣੁ ਪੜੋਤਾ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਜਾਗਿ ਜਗਾਇਦਾ ਕਲਿਜੁਗ ਅੰਦਰਿ ਕੌੜਾ ਸੋਤਾ ॥ ਦੀਨ ਦੁਨੀ ਦਾ ਥੰਮ ਹੋਇ ਭਾਰ ਅਥਰਬਣ ਥੰਮਿ ਖਲੋਤਾ॥ ਭਉਜਲ ਭਉ ਨ ਵਿਆਪਈ ਗੁਰ ਬੋਹਿਥ ਚੜਿ ਖਾਇ ਨ ਗੋਤਾ ॥ ਅਵਗੁਣ ਲੈ ਗੁਣ ਵਿਕਣੈ ਗੁਰ ਹਟ ਨਾਲੇ ਵਣਜ ਸਉਤਾ ॥ ਮਿਲਿਆ ਮੂਲ ਨ ਵਿਛੜੈ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਹਾਰੁ ਪਰੋਤਾ ॥ ਮੈਲਾ ਕਦੇ ਨ ਹੋਵਈ ਗੁਰ ਸਰਵਰਿ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਧੋਤਾ ॥ ਬਾਬਾਣੈ ਕੁਲਿ ਕਵਲੁ ਅਛੋਤਾ ॥ (ਵਾਰ ੨੪॥੧੫॥)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨ ਹੋਣਾ :

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੋਰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਮੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਚਿਆਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਵਿਹਾਝਦਿਆਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੱਚੀ ਕਰਨੀ ਵਿੱਚ ਪੂਰੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਮੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਖੇ ਉਹ ਘਰਬਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਭੋਗਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਦਾ ਆਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਜੋਗ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਵਿਖੇ ਜੋਗੀਸ਼ਵਰ ਹੋ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਸਦਾ ਨਾਮਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੰਗਦੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ । ਉਨਾਂ ਲਈ ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਅਪਦਾ ਸੋਗ ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ:

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੇਲਾ ਸਚ ਦਾ ਸਚਿ ਮਿਲੈ ਸਚਿਆਰ ਸੰਜੋਗੀ ॥ ਘਰਬਾਰੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚਿ ਭੋਗ ਭੁਗਤਿ ਰਾਜੇ ਰਸੁ ਭੋਗੀ ॥ ਆਸਾ ਵਿਚਿ ਨਿਰਾਸਿ ਹੋਇ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗੀਸਰੁ ਜੋਗੀ ॥ ਦੇਦਾ ਰਹੈ ਨ ਮੰਗੀਐ ਮਰੈ ਨ ਹੋਇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਜੋਗੀ ॥ ....
ਦੁਖ ਸੁਖੁ ਸਮਸਰਿ ਗੁਰਮਤੀ ਸੰਪੈ ਹਰਖ ਨ ਅਪਦਾ ਸੋਗੀ ॥ ਦੇਹ ਬਿਦੇਹੀ ਲੋਗ ਅਲੋਗੀ ॥ (ਵਾਰ ੨੪॥੧੬॥)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ :

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਹੋਰ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਗੀ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਏਗੀ । ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ

ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਸਮਾਨ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹੰਸ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰੂਪੀ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਚੋਗਾ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਕੇ ਝੂਠ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਈਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜੇ ਇੱਕ ਮਨ ਹੋਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਕਰ ਲਈਏ, ਦੂਜਾ ਭਾਉ, ਛਲ ਤੇ ਝੂਠ ਕਪਟ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਲਿਵ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਖੇ ਸਹਜ ਪਦ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਅਨੁਭਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਘਰਬਾਰੀ ਗ੍ਰਿਹਸਥੀ ਵੀ ਹਨ । ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ । ਉਹ ਕੇਵਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਭਨਾ ਸਾਹਿਬੁ ਇਕੁ ਹੈ ਦੂਜੀ ਜਾਇ ਨ ਹੋਇ ਨ ਹੋਗੀ ॥ ਸਹਜ ਸਰੋਵਰ ਪਰਮ ਹੰਸੁ ਗੁਰਮਤਿ ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਚੋਗੀ ॥ ਖੀਰ ਨੀਰ ਜਿਉ ਕੂੜੁ ਸਚੁ ਤਜਣੁ ਭਜਣੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਅਧੋਗੀ ॥ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਆਰਾਧਣਾ ਪਰਹਰਿ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਦਰੋਗੀ ॥ ਸਬਦਿ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧਿ ਅਗਾਧਿ ਘਰੋਗੀ ॥ ਜੰਮਣ ਮਰਣਹੁ ਬਾਹਰੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਪਰਮਪਰ ਜੋਗੀ ॥ ਰਾਮਦਾਸ ਗੁਰ ਅਮਰ ਸਮੋਗੀ ॥ (ਵਾਰ ੨੪॥੧੭॥)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਪਰੀਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰ ਆਗਿਆ ਦਾ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਪਾਲਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ । ਉਨਾਂ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਨਗਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਇਥੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਲੇਖਣੀਯ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨਾਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੋੜ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ, ਸੇਵਾ, ਪਰਉਪਕਾਰ, ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਚਿਆਰਾ ਬਣਨ ਦੀ ਜੁਗਤਿ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈ । ਇਹ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਕਲਿਆਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੋਰਨ ਵਾਲੀ ਸਿਧ ਹੋਈ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਸਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

<u>ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ :</u>

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੨੪ ਸਤੰਬਰ ੧੫੩੪ ਈ. ਨੂੰ ਸੋਢੀ ਹਰਿਦਾਸ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਇਆ ਕੁੰਅਰ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਚੂਨਾ ਮੰਡੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ । ਆਪ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਜੇਠੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੇਠਾ ਜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਆਪ ਦੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਆਪ ਅਨਾਥ ਹੋ ਗਏ । ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਬਾਸਰਕੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਤੇ ਉਥੇ ਘੁੰਗਣੀਆਂ ਵੇਚ ਕੇ ਜੀਵਨ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਬਾਸਰਕੇ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਜਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ

ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਆਪ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਆਏ । ਉਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਏ । ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲਗਨ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ, ਗੁਰੂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਪਾਲਣ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਹਲੀਮੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪ ਤੋਂ ਬੜੇ ਮੁਤਾਸਿਰ ਹੋਏ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿਖੇ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਬਾਉਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖ ਜਾਣ ਕੇ ਸੌਂਪੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਉਨਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁੰਮਟਾਲਾ, ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਹੋਰ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ 'ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ' ਨਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਗਰ ਆਬਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਉਥੇ ੫੨ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਸੇਬਾ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਾਰਜ਼ ਨੂੰ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੇ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਸਹਿਤ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ।

ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਧਰਮ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਸੇਵਾ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਜਾਣਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਮੋਹਨ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਛੋਹ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਗੁਰ-ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਪਰੀਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਮੋਹਨ ਤੇ ਮੋਹਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਕਲੇਸ਼ ਪਾਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਛੱਡ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।

ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਂਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪੂਰਨ ਤਾਲ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਰੂਹਾਨੀ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਨਿਝਰਧਾਰਾ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਚਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਭ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਦਿਆਂ

ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਸੁਰਤਿ ਵਿੱਚ ਲਿਵਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਸਦਕਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਦਿਆਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਵਹੀਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਉਦਮ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੜੀ ਤੇਜੀ ਆਈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਫੇਰੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਤੇ ੫੨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਮਸੰਦ ਥਾਪੇ. ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਫੈਲਾਓ ਵੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮਸੰਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਗਰਾਹੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੋਲਕ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ ਸਦਕਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਧਰਮਸ਼ਲਾਵਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਣ । ਇਵੇਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਤੇ ਪੰਗਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਪੁਖਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਆਗਰੇ ਮੰਡਲ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗਰੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਸ ਪਾਸ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਉਦਮਾਂ ਸਦਕਾ ਦਿੱਲੀ, ਆਗਰਾ, ਫਤਹਿਪੁਰ ਸੀਕਰੀ, ਮਧਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੁਰਹਾਨਪੁਰ, ਗਵਾਲੀਅਰ, ਉਜੈਨ, ਅਵਧ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਖਨਊ, ਜੌਨਪੁਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਭ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੋ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰ ਬਦੌਲਤ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬੇਟੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਮਹਾਂਦੇਵ ਅਤੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਸਨ । ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤਿਮ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਆਪਣੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਰਪਿਤ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਸਦਾ

ਰੰਗੀਜੇ, ਗੁਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਹਰ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੇਟੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਨੇ ਬੜਾ ਕਲੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੇਠਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹੋਣ, ਲਾਲਚੀ ਤੇ ਹੰਕਾਰੀ ਸੁਭਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਪਦਵੀ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਢੀਠਪੁਣੇ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਤੇ ਅਡਿਗ ਰਿਹਾ। ਆਖਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁਰਿਆਈ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਮੀਣਾ' ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵੀ ਸਲਾਹੁਣੀਜ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ੩੧ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੩੦ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ੧੧ ਰਾਗ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਗ ਹਨ : ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਜੈਤਸਰੀ, ਟੋਡੀ, ਗੋਂਡ, ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ, ਮਾਲੀ ਗਉੜਾ, ਕੇਦਾਰਾ, ਕਾਨੜਾ ਅਤੇ ਕਲਿਆਨ । ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਜੋ ੩੦ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਉਂ ਹੈ:

ਸ਼ਬਦ ੨੪੬, ਅਸਟਪਦੀਆਂ ੨੩, ਛੰਤ ੨੮, ਸਲੋਕ ੧੩੫, ਵਣਜਾਰਾ – ੧ ਸ਼ਬਦ, ਘੋੜੀਆਂ – ੨ ਸ਼ਬਦ, ਪਹਰੇ – ੧ ਸ਼ਬਦ, ਕਰਹਲੇ – ੨ਸ਼ਬਦ, ਸੋਲਹੇ – ੨ਸ਼ਬਦ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ੨੨ ਵਾਰਾਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ੮ ਵਾਰਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ : ਸਿਰੀ, ਗਉੜੀ, ਬਿਹਾਗੜਾ, ਵਡਹੰਸ, ਸੋਰਠਿ, ਬਿਲਾਵਲ, ਸਾਰੰਗ, ਕਾਨੜਾ ।

ਇਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਬੜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇਣ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਸੁਧਾ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਉਭਾਰਨ, ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਾਉਣ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਫੈਲਾਓ ਵਿੱਚ ਭਰਵਾਂ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯਾਦਗਾਰੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜਮਤ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕਥਨ ਕਰਦਿਆਂ, 'ਗੁਰੁ ਅਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾਹੀ ਜੁਹਾਰਾ', 'ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਪੜੋਤੇ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ', ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਬਪੱਖੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਭਰਿਆ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਰਨੀ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਉਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਹ ਰੁਸ਼ਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

+++

ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ

- ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ *

ਦਰਸ਼ਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੋ, ਨਿਪੁਨ ਹਰਨ ਜੁਰ ਤੀਨ । ਚਰਨ ਮਨੋਹਰ ਬੰਦਨਾ, ਜਿਨ ਸਿੱਖਨ ਸੁਖਿ ਕੀਨ ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

੨੩੯ ਸਾਲ ੯ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਜੋਤ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਮਿਆਂ 'ਚ ਕਦੀ ਜ਼ਾਲਮਾਂ, ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੇ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਚਰਨੀ ਲਾਉਣ, ਕਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਕਦੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਕਦੀ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਕਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਦੀ ਅੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦੀ ਸਿਖਰ, ਕਦੀ ਅਨ-ਧਰਮੀਆਂ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਜਾਮ ਪੀਣ ਅਤੇ ਕਦੀ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਇੱਕ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਦੀ ਇੱਕ ਬੜੀ ਅਹਿਮ ਕੜੀ ਹਨ- ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ - ''ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ''। ਆਪ ਜੀ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ, ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਤੇ ਸਪੇਸ ਯੁੱਗ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਗਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋਤ ਤੇ ਜੁਗਤ ਦੇ ਅਗੇ ਤੁਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਮਰ ਦਾ ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਹੋਣਾ । ਬਲਕਿ:-

ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਬ ਅਕਲ ਨ ਬਸਾਲ ।
ਅਮੀਰੀ ਬ-ਦਿਲ ਨ ਬਮਾਲ ।

(ਭਾਵ:- ਵਡਿਆਈ - ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਉਤੇ, ਅਤੇ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦਿਲ ਨਾਲ ਹੈ, ਦੌਲਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ।)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ, ਸਾਵਣ ਵਦੀ ੨੦ ਸੰਮਤ ੧੭੧੩, ਮੁਤਾਬਿਕ ੭ ਜੁਲਾਈ ੧੬੫੬ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਿਲ ਕੀਰਤਪੁਰ (ਰੂਪਨਗਰ) ਵਿਖੇ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਮਲਤਾ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਘਰ, ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਸੁਭਾਗੀ ਕੁੱਖੋਂ ਹੋਇਆ । ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਉਪਮਾ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ, ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

'ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਕਮਲ ਵਾਂਙੂੰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਚਰਨ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਉਤੇ ਮਾਨੋਂ ਹੀਰਿਆਂ ਦੀ ਜੜਤ ਵਰਗੀ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਹੈ । ਜਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਚਿਤਵਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਫਿਰਨਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਤ ਲੋਕ 'ਚ ਆ 'ਸਤਿਗੁਰਾਂ' ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਉਤੇ, ਨਹੁੰ ਬਣ ਟਿਕੇ ਹਨ । ਮਾਨੋਂ, ਉਥੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਬਣ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਲੱਛਮੀ ਚਾਉ ਨਾਲ ਵੱਸਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰੰਤੂ, ਅਸਲ 'ਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲ ਐਸੇ ਅਨੂਪਮ ਬਣੇ ਹਨ ਜੋ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਰਗੇ ਹਨ'', ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਪਮਾ ਦੇਣੀ ਵੀ ਨਯੂਨ ਗਲ ਹੈ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸੱਦੇ ਦੇ ਜੁਆਬ 'ਚ, ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਵੱਲੋਂ

* ਹਮਰਾਜ਼-ਬਿਨ-ਹਮਰਾਜ਼, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਦੂਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭੇਜੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੇ ਸੁਘੜ, ਸਿਆਣੇ, ਚਤੁਰ ਤੇ ਨੀਤੀ-ਨਿਪੁੰਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਦ ਜਾਣਦਿਆਂ ਬੁਝਦਿਆਂ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੂਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ 'ਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ 'ਮਿਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ' ਨੂੰ 'ਮਿਟੀ ਬੇਈਮਾਨ ਕੀ' ਕਹਿਣ ਦੀ ਅੱਤ ਘੋਰ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ 'ਚ ਪੁੱਤਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ।

ਬਾਲਾ- ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ, ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ ਸੰਨ ੧੬੬੨ ਵਿੱਚ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ 'ਚ ਰੁਝੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਸਿਹਤਯਾਬੀ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੁਰ ਜਾਣ ਕਾਰਨ, ਰਾਮ ਰਾਏ ਦੀਆਂ ਸਭ ਸਕੀਮਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਰਹੀਆਂ । ਬਾਦਸ਼ਾਹ ੧੮ ਜਨਵਰੀ ੧੬੬੪ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਪਰਤਿਆ । ਤਦ ਰਾਮ ਰਾਏ ਨੇ ਫਿਰ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਖਾਈ । ਕੁਟਲਨੀਤੀ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਨੇ ਇਸ ਦੋ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਝਗੜੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ, ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਭੇਜਿਆ, ਜੋ ਗੁਰਾਂ ਨੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਜਦ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਜਿਥੇ ਸੰਗਤ ਬੁਲਾਏ ਉਥੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ । ਰਾਮ ਰਾਏ ਦੀਆਂ ਕੁਟਲ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ, ਭੈਣ ਤੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਦੇ ਕੁਰਖਤ ਸੁਭਾ ਤੋਂ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਡਰ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ । ਪਰ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਨਾਂਹ ਕਰਨਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਰਾਇਸੀਨਾ 'ਚ, ਮਿਰਜ਼ਾ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ । ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਪਿੰਡ ਪੰਜੋਖਰੇ ਵਿੱਚ ਪੜਾਅ ਦੌਰਾਨ, ਉਥੋਂ ਦਾ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਹੰਕਾਰ 'ਚ ਗ੍ਰਸਤਿ ਪੰਡਤ ਲਾਲ ਚੰਦ, ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ' ਨੇ ਤਾਂ ਗੀਤਾ ਰਚੀ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਬਣਦੇ ਹੋ, ਜ਼ਰਾ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਤਾਂ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਸਤਰਾਰਥ ਕਰੋ । ਬਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਅਤਿ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਭਾਈ ਇੰਝ ਕਰ, ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਪਿੰਡੋਂ ਲੈ ਆ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਤੇ ਮਿਹਰ ਸਦਕਾ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਰਥ ਕਰਾਂਗੇ । ਲਾਲ ਚੰਦ ਪਿੰਡ ਗਿਆ ਤੇ ਛੱਜੂ ਝੀਊਰ, ਜੋ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਅਣਪੜ੍ਹ ਤੇ ਮਹਾਂ ਮੂਰਖ ਸੀ, ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆਇਆ । ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਇੱਕ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਟੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਪਗ ਤੋਂ ਸਰਬਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਲਾਲ ਚੰਦ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਹ ਗੁਰ ਚਰਨੀਂ ਲਗਾ ।

ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਅਤੇ ਖੁਦ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਹੱਕੀ ਮੰਨਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮਨਾਇਆ । ਫਿਰ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਰਾਜਾ ਜੈ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪਰਖ

ਲਈ ਮਹਿਲਾਂ 'ਚ ਬੈਠੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਚੇਚਕ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਈ । ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਫਿਕਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਿਮਾਰ ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ । ਖੁਦ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਚਕ ਤੇ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੰਤ ੩੦ ਮਾਰਚ ੧੬੬੪ ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਰੇਲ ਰੱਖ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ 'ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੇ' ਭਾਵ, ਗੁਰਗੱਦੀ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਬਾਅਦ ਬਾਬੇ ਪਾਸ ਜਾਵੇ ਜੋ (ਅਜੋਕੇ ਬਿਆਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਪੈਂਦੇ) ਪਿੰਡ ਬਕਾਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਸਿਰਫ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ । ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਜਮਨਾ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਲਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਇਸੀਨਾ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਗਲਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅੱਜ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦਿੱਲ 'ਦਿੱਲੀ' 'ਚ ਉਂਝੇ ਹੀ ਦੀਨ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਤਨ ਦੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਤਿ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:-

'ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਧਿਆਈਐ
ਜਿਸ ਡਿੱਠੈ ਸਭਿ ਦੁਖ ਜਾਇ ॥

ਆਹ! ਕਦੋਂ ਜਾਗੇ ਤੇ ਉਠੇਗਾ ਉਸ ਸੁੰਦਰ, ਪਿਆਰੇ, ਕੋਮਲ, ਮਾਸੂਮ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਪੰਡਿਤ ਅਤੇ ਵੈਦ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਨਾਮ ਧਰੀਕ ਸਪੁੱਤਰ-ਖਾਲਸਾ ਅਤੇ ਕਦ ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਵੰਗਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿਵਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਪਾਵਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਨੂੰ ਲੰਘਾ, ਇਸ ਅਨਮੋਲ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਸਰਫ ਕਰਦਾ ਤੇ ਆਵਾਗਉਣ ਦੀ ਗੰਢ ਪੀਡੀ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

+++

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦੇ ਚੰਦੇ

੧) ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ (ਦੇਸ਼ ਲਈ) = 200/- ਰੁਪੈ

੨) ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ (ਵਿਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀ) = 1000/- ਰੁਪੈ

ਨੋਟ: ❉ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਭਰ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਚੰਦਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕੇਵਲ ਸਲਾਨਾ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਚੰਦਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

❉ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੁੰਦਰੀ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਕੇਵਲ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਦੇ ਇਛੁਕ ਪਾਠਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਚੰਦਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਚੰਦਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਪਤਾ :- **Superintendent,**
Gurdwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
Abchal Nagar Sahib, Nanded-431601 (M.S.)-INDIA
ਫੋਨ ਨੰ: 02462-243559, 241266, 244166, 234813, ਫੈਕਸ : 02462-234812

ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ ਮੂਏ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ

– ਸ੍ਰ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੁਲਹਾਣੀ *

''ਮੋਏ ਹੋਏ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਅੰਨ ਵਸਤਰ ਆਦਿ ਸਮੱਗਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪੁਰਾਣਾਂ/ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਧ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸਦੇ ਮੁੱਖ ਤਿੰਨ ਭੇਦ ਹਨ– ਕਜਾਹ (ਖਿਆਹੀ) ਪਾਰਵਣ ਅਤੇ ਮਹਲਯਾ। ਪਿਤਰ ਦੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਤਿੱਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਾਉਣਾ ਖਿਆਹੀ, ਅਮਾਵਸ/ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਆਦਿ ਪਰਵਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਨਾ ਪਾਰਵਣ ਅਤੇ ਅੱਸੂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਪਿੱਤਰ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨਾ ਮਹਾਲਯਾ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਧ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਰਮ ।'' (ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ– ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ)

''ਮਰਹੂਮ ਪਿਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਭੋਜਨ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਰਧਾ ਪੂਰਬਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਅਨੁਸ਼ਠਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ । ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਮਰਹੂਮ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿੱਲ, ਜੌਂ, ਅਕਸ਼ਤ, ਕੁਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਜਲ ਸਮੇਤ ਪਿੰਡ ਦਾਨ, ਤਰਪਣ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭੋਜਨ, ਫਲ ਕਪੜੇ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਲੰਬੀ ਉਮਰ, ਅਰੋਗਤਾ, ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਸ਼ੁਹਰਤ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸੱਚੇ ਮਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋਣ ਤੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰੂਪੀ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹ ਸਰਾਪ ਗ੍ਰਸਤ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਿਤਰ ਯੱਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ।''

(ਜੱਗ ਬਾਣੀ ੧ ਸਤੰਬਰ ੨੦੦੯)

''ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ 'ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਅਧਿਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਭਰਾ ਆਦਿ ਦਾ । ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ 'ਚ ੧੬ ਗੁਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪੁੱਤਰ 'ਚ ਅੱਠ ਤੇ ਪੋਤੇ 'ਚ ਚਾਰ ਗੁਣ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੜਪੋਤੇ 'ਚ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਿਫਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣ ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਿਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਕਾਰਨ ਪੁੱਤਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ਼ਰਾਧ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨਿਯਮ ਮੁਤਾਬਕ ਪੁੱਤਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕੀਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾਨ ਆਦਿ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾਨ ਆਦਿ ਨਾਲ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਆਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।''

(ਜੱਗਬਾਣੀ ੧ ਸਤੰਬਰ ੨੦੦੯)

ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਮੋਏ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨਮਿੱਤ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਾਉਣਾ ਸਰਬੋਤਮ ਕਰਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੱਕ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਅਤੇ ਸਵਰਗ 'ਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਟਿਕਟ ਹੈ ।

* ੪੭–ਦਸਮੇਸ਼ ਨਗਰ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ–੧੫੨੦੦੨

ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ-

''ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਤਰ ਪੁਰੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਿਤਰ ਸ਼ਰਾਧ ਦਾ ਅੰਨ ਖਾਣ ਲਈ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਭੱਜ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾ ਨੂੰ ਨਾ ਖਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਾਪ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੁੰਨ ਨਹੀਂ । ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਜਿੰਨੇ ਭਾਰੀ ਪਾਪ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਤੁਰੰਤ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।'' (ਅਤ੍ਰਿ ਸੰਹਿਤਾ)

''ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ਹੋਮ ਕਰੇ, ਜੇ ਅੱਗ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਾਮਹਣ ਦੇ ਹੱਥ ਪਰ ਹੋਮ ਕਰੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਅਗਨੀ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ ।'' (ਮਨੂ: ਅਧਿਆਇ ੪ ਸਲੋਕ ੨੧੨)

''ਸ਼ਰਾਧ ਵਿੱਚ ਪਿਤਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜੇ ਤਿਲ, ਚੌਲੀ, ਜੌਂ ਮਾਂਹ ਔਰ ਸਾਗ ਤਰਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਿਤਰ ਇਕ ਮਹੀਨਾਂ ਰੱਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਮੱਛੀ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਦੋ ਮਹੀਨੇ, ਹਰਨ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ, ਮੀਢੇ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ, ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ, ਬੱਕਰੇ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਛੇ ਮਹੀਨੇ, ਚਿੰਤਲ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ, ਝੋਟੇ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਦਸ ਮਹੀਨੇ, ਕੱਛੂ ਔਰ ਸਹੇ ਦੇ ਮਾਸ ਨਾਲ ਗਿਆਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਰੱਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ..... ਇਤਿਆਦਿ।'' (ਮਨੂ ਅ: ੩ ਸਲੋਕ ੨੬੭ ਤੋਂ ੨੭੦ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਅ:੮੦)

''ਜਿਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵੈਸ਼ਨੋ ਮਤ ਦਾ ਤਿਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਧ ਵਿੱਚ ਭੋਜਨ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਿਤਰ ਨਿਰੰਸਦੇਹ ਵਿਸ਼ਟਾ ਅਰ ਮੂਤ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ।''

(ਵ੍ਰਿਧ ਹਾਰੀਤ ਸੰਹਿਤਾ ਅ:੨)

ਹਿੰਦੂ ਮੱਤ ਦੀਆਂ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ ਦਰਸਾਈ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਰਾਧ ਖੁਆਉਣ ਜਾਂ ਪਿੱਤਰ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਘਰ ਅੰਦਰ ਕੁਸ਼ਲ (ਸੁੱਖ ਅਨੰਦ) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਧ ਹਰ ਸਾਲ ਅੱਸੂ ਦੀ ਪੁੰਨਿਆ ਤੋਂ ਮੱਸਿਆ ਤੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਚੰਦ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਜਿਸ ਤਿਥ (ਤਰੀਕ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਰੇ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਥਿਤ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਿਤਰਾਂ ਨਮਿੱਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਭੋਜਨ 'ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ' ਨੂੰ ਛਕਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਘਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵੀ ਪਿਤਰ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਿੱਟੀ ਜਾਂ ਆਟੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ (ਪਿਤਰ) ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਤੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਸਤੂਆਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਤ ਬਣਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਬਲੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਉਂ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਨੰਦ (ਕੁਸ਼ਲ) ਦੀ ਅਸੀਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਮੁਤਾਬਕ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਕਰੇ, ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਖੋਟੇ ਜਾਂ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਸਿਰਫ ਸ਼ਰਾਧ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੱਤ ਦੇ ਤਿਲਕਧਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ

ਲੋੜਵੰਦ, ਭੁੱਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਖੁਆਇਆ ਭੋਜਨ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਟਾ ਅਤੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭੋਜਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਤਰ ਰੱਜੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਖਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮੀਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਜਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੇਟ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਵਧੀਆ ਵਸੀਲਾ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ।

ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਹਾਸੋਹੀਣੀਆਂ ਤੇ ਫੋਕੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦੀ ਜਿਲ੍ਹਣ 'ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੰਤ ਬਾਣੀਕਾਰ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਝੀਆਂ ਬੇਤੁਕੀਆਂ ਤੇ ਹਾਸੋਹੀਣੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ ਦਾ ਬਾਦਲੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:-

ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ
ਮੂਏ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ ॥
ਪਿਤਰ ਭੀ ਬਪੁਰੇ ਕਹੁ ਕਿਉ ਪਾਵਹਿ
ਕਊਆ ਕੂਕਰ ਖਾਹੀ ॥

ਭਾਵ ਕਿ ਲੋਕ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੋਏ ਹੋਏ ਪਿਤਰਾਂ ਨਮਿਤ ਭੋਜਨ ਖੁਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਵਿਚਾਰੇ ਪਿਤਰ ਭਲਾ ਉਹ ਭੋਜਨ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕਾਂ, ਕੁੱਤੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਕਾਗ ਸਵਾਨ ਮਾਨਸ ਜੋ ਖਾਵੇਂ,
ਮਲ ਮੂਤਰ ਤਿਸ ਤੁਰਤ ਬਨਾਵੇਂ
ਕੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਮਿਲਸੀ ਭਾਈ,
ਜੋ ਕੁਝ ਵਸਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਹੀਂ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਭੋਜਨ ਜਾਂ ਦਾਨ ਆਦਿਕ ਮੋਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਦਾਚਿਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ । ਅਗਰ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਠੱਗੀ ਚੋਰੀ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਧਨ ਨਾਲ ਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਅੱਗੇ ਪਛਾਣੀਆਂ ਜਾਂਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਲੁੱਟਕੇ ਦਾਨ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲੈਣਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਰਕੇ ਚੋਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਮਨੌਤ ਦਾ ਵਿਅੰਗਆਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੰਡਨ ਕਰਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ-

ਜੇ ਮੋਹਾਕਾ ਘਰ ਮੁਹੈ, ਘਰੁ ਮੁਹਿ ਪਿਤਰੀ ਦੇਇ ॥ ਅਗੈ ਵਸਤ ਸਿੰਞਾਣੀਐ, ਪਿਤਰੀ ਚੋਰ ਕਰੇਇ ॥ ਵਢੀਅਹਿ ਹਥ ਦਲਾਲ ਕੇ ਮੁਸਫੀ ਏਹ ਕਰੇਇ ॥ ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਸੋ ਮਿਲੈ ਜਿ ਖਟੇ ਘਾਲੇ ਦੇਇ ॥(੪੭੨)

ਲਾਹੌਰ ਵਾਸੀ ਭਾਈ ਦੂਨੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸਾਖੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸ਼ਰਾਧਾਂ ਦੀ ਮਨੌਤ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜੋਕਾ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਤੱਤ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਧ ਖੁਆਉਣ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਰਪਾਟੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਹਿਰੀ ਸਿੱਖ ਇਸ ਕੁਰੀਤੀ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਕਤ ਦੀ ਸਿਤਮ ਜ਼ਰੀਫੀ ਵੇਖੋ ਕਈ ਥਾਈਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਰਾਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ

ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਜੋਕਾ ਸਮਾਜ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ ਦੀਆਂ ਅਣ ਗਿਣਨ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਦਾ ਪਸਾਰ ਸਾਡੀ ਨੈਤਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ । ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਆਦਰ ਸਨਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਰਾਧ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਪੁਜਾਰੀ ਵਰਗ ਦਾ ਵਧੀਆ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਧ ਰਾਹੀਂ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਤੇ ਹੋਰ ਵਸਤਾਂ ਪੁਚਾਣਾ ਇੱਕ ਫੋਕੀ ਤੇ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਮਨੌਤ ਹੈ । ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ । ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਡੀਂਗ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਪੜ੍ਹੇਲਿਖੇ, ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਤੇ ਗੁਰਸਿਖ ਹੋਣ ਦੀ । ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਫੋਕੀ ਮਨੌਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ? ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਊ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਗਿਆਨ ਵਿਹੂਣੀ ਅੰਧੀ ਰਯਤ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦਾ ਕਦੋਂ ਤਕ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ?

+++

'ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਆਡੀਓ ਸੀ.ਡੀ.

ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਇਕ ਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਵ ਖਿਆਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਾਇਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੀਲੀ ਮਧੁਰ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਡੀਓ ਸੀ.ਡੀ. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਤੀ ਸੈਟ ਭੇਟਾ 250/- ਰੁਪੈ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਜੀ ।

-: ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਥਾਨ :-

ਲਿਖਾਰੀ ਕਾਊਂਟਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਰੀਸਰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ

-ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ-

ਸੁਪਰਡੈਂਟ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ,

ਨਾਂਦੇੜ-431601 (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)

Ph. (02462)-234813,243559,241266,244166, Fax No.-02462-234812.

ਗੁਰਸਿੱਖ ਮੀਤ ਚਲਹੁ ਗੁਰ ਚਾਲੀ

– ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਅਰਸ਼ੀ *

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸਵੀਂ ਜੋਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੱਕ ਸਭ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਆਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਪਾਖੰਡਾਂ ਅਤੇ ਅਡੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਦੁਖਦ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਵਾਰਸ ਮਿਲਿਆ । ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚ ਵੀ ਬਦਲੀ । ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਕੁੱਝ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਮਾਰਗ ਚੁਣਿਆ । ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਵਰਗੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਹੀ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਅਤਿ ਆਵੱਸ਼ਕ ਹਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਰਾਹ ਉਲੀਕਿਆ। ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸਿਆ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰੂਪੀ 'ਅਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਭ ਨੂੰ 'ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ' ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ । ਆਧੁਨਿਕ ਇਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਟੰਗ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਮਨਮਤਿ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਗੁਰਸਿੱਖ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਅਧੀਨ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਭ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਗ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਆਪ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ, ਭਾਈ ਘਨਈਆ ਜੀ, ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ, ਨਬੀ ਖਾਨ ਅਤੇ ਗਨੀ ਖਾਨ, ਰਾਇ ਕੱਲਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਦਾਸ, ਕਟੂ ਸ਼ਾਹ, ਪੀਰ ਬੁੱਧੂ ਸ਼ਾਹ ਆਦਿ ਸਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸਨ ।

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ: ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ, ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰ ਤੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਹਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ:

ਪਿਛਲ ਰਾਤੀਂ ਜਾਗਣਾ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸ਼ਨਾਨੁ ਦਿੜਾਏ ॥ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣ ਨਿਵ ਚਲਣੁ ਹਥਹੁ ਦੇ ਕੈ ਭਲਾ ਮਨਾਏ ॥ ਥੋੜਾ ਸਵਣਾ ਖਾਵਣਾ ਥੋੜਾ ਬੋਲਨਿ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਏ ॥ ਘਾਲਿ ਖਾਇ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰੈ ਵਡਾ ਹੋਇ ਨ ਆਪੁ ਗਣਾਏ ॥ (ਵਾਰ ੨੮/੧੫)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਭਾਂਤ ਬਿਆਨਿਆ

* ੫੭੦੭, ਮਾਡਰਨ ਡੁਪਲੈਕਸ, ਮਨੀਮਾਜਰਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਗਿਆ ਹੈ :

ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕਉ ਹਉ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੀ
ਜੋ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣੈਂ ਗੁਰਸਿਖ ਚਲਿਆ ॥
(ਪੰਨਾ ੫੯੩)

ਆਓ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਰਨਿਆਂ ਤੇ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਪਰਪੱਕ ਹਾਂ ।

ਕੁਝ ਇੱਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਹਰੀ ਸੋਚ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਪਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਅਪਣਾ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਜਬ ਲਗ ਖਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ ।
ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ਼ ਦੀਓ ਮੈ ਸਾਰਾ ।...............
ਜਬ ਇਹ ਗਹੈ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ।
ਮੈ ਨਾ ਕਰਹੁੰ ਇਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤ ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨੇ ਫਰਲੋਣ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਪਰਕਾਰ ਸ੍ਰ: ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀਵਾਲੇ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਲੜਨ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧਿਆ । ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਵੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਵਾਰਥੀ ਸਿੰਘ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਿੱਖੀ ਗੌਰਵ ਅਤੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਿਆਂ ਆਪ ਨੇ ਜੰਗ ਲੜੀ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ । ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਲੜੇ ਇਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿੱਸਾਕਾਰ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦਾ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ
ਵਾਂਗ ਨਿੰਬੂਆਂ ਲਹੂ ਨਿਚੋੜ ਸੁੱਟੇ ।

ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ *'ਪ੍ਰਾਨ ਜਾਇ ਪਰ ਬਚਨ ਨ ਜਾਈ'* ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਲੜਦੇ ਰਹੇ । ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣਾ ਪਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਸਮੁੱਚੀ ਆਯੂ ਮੁਗਲਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਸਿੱਖ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਬ ਆਹੂ ਲਾਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੱਕ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ । ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ 'ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ' ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਹੰਤਾਂ ਅਤੇ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜਦਿਆਂ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਿੰਘ ਹੀ ਵਿਜਈ ਰਹੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਗਾਏ ਗਏ 'ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ' ਵਿੱਚ ਵੀ ਫਤਹਿ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 'ਚਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੋਰਚੇ' ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੇ ਤਾਂ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ, 'ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਜੰਗ ਜਿੱਤ ਲਈ ਹੈ।' ਇਸੇ ਪਰਕਾਰ 'ਕਾਮਾਗਾਟਾ ਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼' ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ ਨੇ ਫਿਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਜੜਾਂ ਪਾ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਸਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੋਂ ਖੌਫ ਖਾਂਦੇ ਸਨ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਕਾਲ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਰੋਪੜ (ਪੰਜਾਬ) ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਬਲ, ਕੰਧਾਰ, ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ, ਮੁਲਤਾਨ, ਚੰਬਾ, ਪਿਸ਼ੌਰ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ।

ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ ਦੀਆਂ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਜ਼ਰਵਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਵਾ ਕੇ ਘਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾਇਆ । ਭਾਈ ਘੱਨਈਆ ਜੀ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮਰਹਮ ਪੱਟੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੈਨਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਭ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਦਾ ਸੀ । ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਾ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਸਦਕਾ ਹੀ ਜੰਮੂ ਦਾ ਰਾਜ ਮਿਲਿਆ । ਫਕੀਰ ਅਜ਼ੀਜ-ਉਦ-ਦੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਏ ਉਥੇ ਮੰਦਿਰ ਅਤੇ ਮਸਜ਼ਿਦਾਂ ਵੀ ਬਣਵਾਈਆਂ।

ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਬਹੁਭੇਖੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਹਿੱਤ ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮਹੰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੰਗ ਸੋਚ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਜਾਣਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣਾ ਮਨਮਤਿ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਕਈ ਅਖੌਤੀ ਸਾਧੂ ਸੰਤ ਹਾਲੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੱਥੇ ਟਿਕਵਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਹਾਨ ਸਖਸ਼ੀਅਤ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਇਨਾਮਾਂ- ਸਨਮਾਨਾਂ ਤੇ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੋ ਤਬੇਲੇ ਵਿੱਚ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਲਿੱਦ ਸੁੱਟਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਵਾਬ' ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖੀ-ਸੇਵਕੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਹਾਨੁਭਾਵ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ 'ਵੱਡੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਨਾਮ ਦਾ ਸਤਰ ਹੋਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।' ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸਾਏ ਮਾਰਗ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟਣੀ ਪਈ । ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਿੱਖੀ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਕੇਵਲ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਸਹਾਇਤਾ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ ? ਕਿਤਨੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ' ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਕਲਿਯੁਗ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੋਚ ਸ਼ਕਤੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ । ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਭੇਖ ਵਿੱਚ ਕਈ ਦੰਭੀ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੁੰਗਲ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਅੱਜ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਰਾਮ-ਰਹੀਮ ਮੁਹੰਮਦ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਵਰਗੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਕਹਿਲਵਾਉਣ

ਦਾ ਡੰਕਾ ਵਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਭਲਾ ਕਰਨਗੇ । ਇਹ ਸਭ ਸਵਾਰਥੀ ਚਾਲਾਂ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਆਪਣਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣੇ। ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬਿਖੜਾ ਪੈਂਡਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਚਲਣਾ ਅਸਾਨ ਨਹੀਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ :

ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥
ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥
(ਪੰਨਾ ੧੪੧੨)

ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਲਈ ਸਾਡੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਹਰ ਸਿੱਖ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਗੈਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਦਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ । ਸੰਕਟ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਜੋ ਸਭ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਦਵਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਮੰਗੇਗਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜਹਿ ਲਗਹਿ ਡੂਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ ।' ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਾਇਆਂ ਪਿੱਛੇ ਨੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । ਆਖਿਰ ਹੱਥ ਹੀ ਝਾੜਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਾਏ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡਾ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਹੈ । ਇਹੋ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ।

+++

ਸੁਹਿਰਦ ਲੇਖਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਨਤੀ

ਸੱਚਖੰਡ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ
ਰਚਨਾਵਾਂ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਸੁਹਿਰਦ ਲੇਖਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ
ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਸਾਫ ਤੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ
ਲਿਖ ਕੇ ਜਾਂ ਟਾਈਪ ਕਰਵਾਕੇ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ।
ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ
ਸੋਧ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ
ਅੰਗ ਨੰਬਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ।

-ਸੰਪਾਦਕ

ਧੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ

–ਸ੍ਰ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਮਲ *

ਮਾਂ, ਮਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾ । ਹਾਏ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜਗ ਤੂੰ ਵਿਖਾ ।
ਨੰਨੀ ਜਿੰਦ ਮੈਂ ਕਰਾ ਅਰਜ਼ੋਈ । ਇਸ ਜਗ ਅਗੇ ਜ਼ੋਰ ਨ ਕੋਈ ।
ਕੀ ਬਾਬਲ ਵੀ ਬੇ ਮੁਖ ਹੋਇਆ । ਤੈਥੋਂ ਤੇਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਖੋਹਿਆ ।
ਧੀ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਰਿਹਾ ਘਬਰਾਅ । ਮਾਂ, ਮਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾ ।..........
ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਉਂਦੀ । ਹੁਣ ਤਕ ਹਾਂ ਮੈ ਰਹੀ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀ ।
ਕੀ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਪੁਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ । ਧੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਕਦੋਂ ਆਵੇਗੀ
ਧੀ ਨੂੰ ਜੋ ਘੁੱਟ ਗਲ ਲਾਵੇਗੀ । ਨੰਨੀ ਜਿੰਦ ਮੇਰੀ ਰਹੀ ਕੁਰਲਾ ।
ਮਾਂ, ਮਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾ । ....
ਰਬ ਘਲੇ ਮੈਨੂੰ ਜਗ ਵਿਖਾਉਨ ਨੂੰ । ਕਿਉਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਤੂੰ ਗਠੜੀ ਚੁਕਦੀ ।
ਤੂੰ ਵੀ ਨਾਰੀ ਜਾਤ ਹੈ ਮਾਂ । ਕਿਉਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕਦੀ ।
ਦਿਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਦਲੇਰੀ ਵਿੱਚ ਲਿਆ । ਮਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾ ।..........
ਜਨਮ ਦੇ ਦੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ । ਪੜ ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕਰੂੰ ਤਰੱਕੀ ।
ਵੀਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕਮਾਊ । ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ ਤੂੰ ਹਕੀ ਬੱਕੀ ।
ਕੀ ਧੀਆਂ ਕੁਝ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ । ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਜਰਾ ਸਮਝਾ ।
ਮਾਂ, ਮਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾ ।..........
ਧੀਆਂ ਬਿਨਾ ਇਹ ਜਗ ਅਧੂਰਾ । ਧੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਕਰੂ ਕੌਣ ਪੂਰਾ ।
ਧੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀ ਜਗ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਏ ।
ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾ ਨਾਰੀ ਜਾਤ ਦਾ ਅੱਜ ਤੂੰ ਹੌਂਸਲਾ ਵਧਾ
ਮਾਂ, ਮਾਂ ਦੇ ਨਾ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾ । ਹਾਏ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਜਗ ਤੂੰ ਵਿਖਾ ।

*ਜੀ. ਟੀ. ਬੀ. ਨਗਰ, ਮੁੰਬਈ – ੩੭

ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਸੁਆਮੀ

– ਸ੍ਰ: ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ *

ਜੀਵਾਤਮਾ, ਭਾਵੇਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਸਰਬ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਕਰਨ ਕਰਾਵਨਹਾਰ ਹੈ, ਉਥੇ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਤੁੱਛ ਜੀਵ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸਭ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਉਹ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਸੀਮਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਸੁੱਚਾ ਹੈ, ਵੱਡਾ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਭਾਵੇਂ ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਤਮ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ, ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ, ਆਪ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਕਿਰਤੀ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ, ਮਨੁੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ, ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਸਾਰਕ ਆਸਰੇ ਭਾਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਇਸ ਭਰਮ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ, ਅਸ਼ਾਂਤੀ, ਭੈ, ਚਿੰਤਾ ਆਦਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਘੇਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਸ ਭਰਮ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਘਨਾਂ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਭੈਰਉ ਰਾਗ ਦੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ –

ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਸੁਆਮੀ ॥
ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸੋਇ ਅਚਿੰਤਾ ਜਾਗਿ ਅਚਿੰਤਾ ॥
ਜਹਾ ਕਹਾਂ ਪ੍ਰਭੁ ਤੂੰ ਵਰਤੰਤਾ ॥(ਪੰਨਾ੧੧੩੬)

ਉਹ ਸੁਆਮੀ ਜੋ ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਉਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਥੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਗਰਭ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਜੀਵ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਉਸ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ –

ਤਿਥੈ ਤੂ ਸਮਰਥੁ ਜਿਥੈ ਕੋਇ ਨਾਹਿ ॥
ਓਥੈ ਤੇਰੀ ਰਖ ਅਗਨੀ ਉਦਰ ਮਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੬੨)

ਗਰਭ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਅਗਨੀ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਅਗਨੀ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਮਾਇਆ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾ ਜੀਵ ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਖਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ–

ਅਗਨਿ ਸਾਗਰੁ ਮਹਾ ਵਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥
ਸੇ ਸੀਤਲ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ॥੩॥
ਰਾਖਿ ਲੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖਨਹਾਰਾ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਜੰਤ ਵਿਚਾਰਾ ॥੪॥(ਪੰਨਾ ੧੯੨)

ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਟੇਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ

* ੧੪੧੭, ਨਜ਼ਦੀਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਲਗੀਧਰ, ਦੱਤ ਰੋਡ, ਮੋਗਾ – ੧੪੨ ੦੦੧ (ਪੰਜਾਬ)

ਪਦਾਰਥ ਉਸਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਹਨ, ਸਦਾ ਨਾਲ ਨਹੀ ਨਿਭ ਸਕਦੇ । ਸਦਾ ਲਈ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਇਥੇ ਵੀ ਤੇ ਉਥੇ ਵੀ ਜੀਆਂ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸੱਚੇ ਸਾਈਂ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈ । ਆਪ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ-

ਪ੍ਰਭ ਪਾਸਿ ਜਨ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ
ਤੂ ਸਚਾ ਸਾਂਈ ॥ ਤੂ ਰਖਵਾਲਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹਉ ਤੁਧੁ ਧਿਆਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੧੭)

ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਇਥੇ ਵੀ ਤੇ ਉਥੇ ਵੀ ਭਾਵ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਡੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਇਥੇ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸਭ ਦਾ ਰੱਖਵਾਲਾ ਹੈ । ਆਪ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ -

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝੁ ਨ ਬੇਲੀ ਕੋਈ ॥
ਐਥੈ ਓਥੈ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੩੧)

ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਭਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਤੇ ਆਸ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਐਸੀ ਘਾਲ ਨੂੰ ਨਿਸਫਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ -

ਜੇ ਹਰਿ ਤਿਆਗਿ ਅਵਰ ਕੀ ਆਸ ਕੀਜੈ
ਤਾ ਹਰਿ ਨਿਹਫਲ ਸਭ ਘਾਲ ਗਵਾਸਾ ॥
(ਪੰਨਾ ੮੬੦)

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਰਮ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਬੇਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਟੇਕ ਝੂਠੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ -

ਨ ਕਰਿ ਆਸ ਮੀਤ ਸੁਤ ਭਾਈ ॥
ਨ ਕਰਿ ਆਸ ਕਿਸੈ ਸਾਹ ਬਿਉਹਾਰ ਕੀ ਪਰਾਈ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਕੋ ਬੇਲੀ ਨਾਹੀ ਹਰਿ ਜਪੀਐ ਸਾਰੰਗਪਾਣੀ ਹੇ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੭੦)

ਜਿਵੇਂ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਉਜਲ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਿਘਨਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨੁੱਖ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਬਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਸਮਝਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਵੀ ਲਵੇਗਾ, ਉਹ ਸਿਰਜਨਹਾਰ, ਰੱਖਿਆ ਵੀ ਕਰੇਗਾ । ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ:

ਤੂ ਕਾਹੇ ਡੋਲਹਿ ਪ੍ਰਾਣੀਆ
ਤੁਧੁ ਰਾਖੈਗਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥
ਜਿਨਿ ਪੈਦਾਇਸਿ ਤੂ ਕੀਆ
ਸੋਈ ਦੇਇ ਆਧਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੨੪)

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਛੁਟਿਆ ਜਾਏ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤਰਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਆਪਣੇ ਬੀਠਲ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰ। ਆਪ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ-

ਕਿਉ ਛੂਟਉ ਕੈਸੇ ਤਰਉ ਭਵਜਲ ਨਿਧਿ ਭਾਰੀ ॥ ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਮੇਰੇ ਬੀਠੁਲਾ ਜਨੁ ਸਰਨਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ (ਪੰਨਾ ੮੫੫)

ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਸੇ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਗੋਬਿੰਦ, ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਹਾਂ, ਤੇਰਾ ਬਿਰਦ ਹੈ ਸ਼ਰਨ ਆਏ ਨੂੰ ਕੰਠ ਲਾਉਣਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ

ਗੋਬਿੰਦ ਅੱਗੇ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਗੋਬਿੰਦ ਦਇਆਲ ॥
ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਪੂਰਨ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥
ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਨਹੀ ਠਾਉ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਦੇਹੁ ਨਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੮੩)

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਅਤਿ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਦਿਖਾਈ ਨ ਦੇਵੇ ਸਾਕ ਮਿੱਤਰ ਸਭ ਛੱਡ ਜਾਣ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਭੱਜ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤੱਤੀ ਵਾਉ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ -

ਜਾ ਕਉ ਮੁਸਕਲੁ ਅਤਿ ਬਣੈ
ਢੋਈ ਕੋਇ ਨ ਦੇਇ ॥
ਲਾਗੂ ਹੋਏ ਦੁਸਮਨਾ ਸਾਕ ਭਿ ਭਜਿ ਖਲੇ॥
ਸਭੋ ਭਜੈ ਆਸਰਾ ਚੁਕੈ ਸਭੁ ਅਸਰਾਉ ॥
ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਓਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ
ਲਗੈ ਨ ਤਤੀ ਵਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੦)

ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੱਥ ਦੇ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਮਦੂਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰ ਕੇ ਦੂਰ ਭੱਜਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਜਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ -

ਮਾਨਸ ਕੀ ਕਹੁ ਕੇਤਕ ਬਾਤ ॥
ਜਮ ਤੇ ਰਾਖੈ ਦੇ ਕਰਿ ਹਾਥ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੪੯)

ਪ੍ਰਭੂ ਐਸਾ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਘਾਲਨਾ ਦੇ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੀ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ -

ਰਾਖੇ ਰਾਖਨਹਾਰ ਦਇਆਲ ॥
ਨਾ ਕਿਛੁ ਸੇਵਾ ਨ ਕਿਛੁ ਘਾਲ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭਿ ਕੀਨੀ ਦਇਆ ॥
ਬੂਡਤ ਦੁਖ ਮਹਿ ਕਾਢਿ ਲਇਆ ॥
(ਪੰਨਾ ੮੯੨)

ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਪਾ ਉਸ ਉਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਸਮਰਪਨ ਕਰਕੇ ਕਿਰਪਾ ਲਈ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਿਰਪਾਲੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸੁਆਹ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਬਚਨ ਹਨ-

ਅਰਦਾਸਿ ਸੁਣੀ ਦਾਤਾਰਿ ਪ੍ਰਭਿ ਹੋਏ ਕਿਰਪਾਲ ॥
ਰਾਖਿ ਲੀਆ ਅਪਨਾ ਸੇਵਕੋ
ਮੁਖਿ ਨਿੰਦਕ ਛਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੧੮)

ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਡੀ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਆਪ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦਰੋਪਦੀ ਦੀ ਲੱਜਾ ਰੱਖੀ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਅਤੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਉਦਾਹਰਣ ਹਨ । ਉਸਦੇ ਘਰ ਸਾਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਉਹ ਹੀ ਰੱਖਣਹਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ-

ਦੇਵਨਹਾਰ ਦਾਤਾਰ ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥
ਜਾ ਕੈ ਘਰਿ ਸਰਬ ਨਿਧਾਨ ॥
ਰਾਖਨਹਾਰ ਨਿਦਾਨ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੯੫)

+++

ਰੁਬਾਈਆਂ

– ਪ੍ਰਿੰ. ਨਵਰਾਹੀ ਘੁਗਿਆਣਵੀ *

ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਸਿਰ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ, ਦਰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ।
ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਹ ਤੇਰਾ ਅਪਣਾ ਕੇ ।
ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਸਾਂਝ ਤ੍ਰਿਪਤੀ, ਹਾਸਿਲ ਹੋਣ ਸੁਗਾਤਾਂ ।
'ਨਵਰਾਹੀ' ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਨ ਰਹਿੰਦੀ, ਦੀਦ ਇਲਾਹੀ ਪਾ ਕੇ ।

ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਇਹ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ।
ਉਹ ਘੜੀਆਂ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਕਰਦਿਆਂ ਤੇਰੀ ਮੇਰੀ ।
ਚੱਕਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਏ ਮੁਸਾਫਿਰ, ਟਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਗੇੜੇ ।
'ਨਵਰਾਹੀ' ਕੋਈ ਰਮਜ਼ ਪਛਾਣੇ, ਕਰ ਕੇ ਨਜ਼ਰ ਉਚੇਰੀ ।

ਗੁਰੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸਾਨੂੰ, ਤੋਹਫਾ ਇਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ।
ਜਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਭਟਕੀਏ ਰਾਹ ਤੋਂ, ਦੇਵੇ ਸੇਧ ਸੁਹਾਣੀ ।
ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਣਮੁੱਲਾ ਵਿਰਸਾ, ਇਹ ਹੈ ਸਾਡਾ ਰਾਹਬਰ ।
'ਨਵਰਾਹੀ' ਬਲ ਬਖਸ਼ ਨਿਰੰਤਰ, ਕਰੇ ਵਕਤ ਦਾ ਹਾਣੀ ।

ਜਦ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਹੈ ਸਾਈਆਂ ।
ਜਦ ਤੱਕ ਮੈਨੂੰ ਪੋਹ ਨਾ ਸਕਣ, ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਚਤੁਰਾਈਆਂ ।
ਤੈਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੇਧ ਸੁਖਾਵੀ, ਵਧਦਾ ਜਾਵਾਂ ਅੱਗੇ ।
'ਨਵਰਾਹੀ' ਹੋ ਜਾਣ ਸੁਖੱਲੀਆਂ, ਆਪੇ ਹੀ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ।
ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ, ਮੈਂ ਛੂਹੀਆਂ ਉਚਿਆਈਆਂ ।
ਦਿਲ ਸਾਗਰ 'ਚੋਂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਙੂੰ, ਪਾਈਆਂ ਗੁਪਤ ਸੱਚਾਈਆਂ ।
ਅਨੁਭਵ ਮੇਰਾ ਰਿਹਾ ਨਿਖਰਦਾ, ਮਿਹਰ ਤੇਰੀ ਦੇ ਸਦਕਾ ।
'ਨਵਰਾਹੀ' ਕਸਵੱਟੀ ਪਰਖੇ, ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ।

ਨਹਿਰ ਨਜ਼ਾਰਾ, ਨਵਾਂ ਹਰਿੰਦਰ ਨਗਰ, ਫਰੀਦਕੋਟ-੧੫੧੨੦੩(ਪੰਜਾਬ

ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ - ੭

– ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ *

ਦਿਲੀਸਿ (ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਸਿਰਿ ਠੀਕਰਿ ਫੋਰਨ ਦਾ ਬਡੋ ਸਾਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ' ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਾ ਨਾਮ 'ਮਾਖੋਵਾਲ' ਸੀ। 'ਅਨੰਦਪੁਰ' ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਗਰੋਂ ਪੂਰੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚੋਂ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਜੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਧਰਮਸਾਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੱਧਾ ਸੀ। 'ਅਨੰਦਪੁਰ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਸਾਇਆ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਕੀਰਤਪੁਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਸਾਇਆ ਮਾਖੋਵਾਲ (ਅਨੰਦਪੁਰ) ਸਨ। ਅਰਸ਼ੀ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ੀ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ। ਇਹ ਨਗਰੀਆਂ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਮੈਂ ਅਵੱਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਸਨ। ਇਹ 'ਸੱਚਖੰਡ' ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮਾਤਰ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਥਾ-ਕੀਰਤਨ, ਸੰਗਤ-ਮੇਲਾ, ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ, ਬਾਣੀ ਉਚਾਰ ਪਰਚਾਰ, ਨਾਮ-ਦਾਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ, ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਨਾਮ ਜਪਣ ਅਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਰਸ਼ਕ ਨਗਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਨ। ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੱਧੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਭਵੀ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਫਕੀਰਾਂ ਨੇ, ਇਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੋਤਿ, ਆਤਮਾ ਦੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੇ :-

ਗਉੜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ
ਬੇਗਮ ਪੁਰਾ ਸਹਰ ਕੋ ਨਾਉ ॥
ਦੂਖੁ ਅੰਦੋਹੁ ਨਹੀ ਤਿਹਿ ਠਾਉ ॥(ਪੰਨਾ ੩੪੫)

'ਬਡੋ ਸਾਕਾ' ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ (ਮਾਖੋਵਾਲ) ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਸਸਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੀਕ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਧਿਆਏ ਅਠਵੇਂ ਵਿੱਚ)-

ਰਾਜ ਸਾਜ ਹਮ ਪਰ ਜਬ ਆਯੋ ॥
ਜਥਾ ਸਕਤਿ ਤਬ ਧਰਮੁ ਚਲਾਯੋ ॥
ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਬਨਿ ਖੇਲ ਸ਼ਿਕਾਰਾ ॥
ਮਾਰੇ ਰੀਛ ਰੋਝ ਝੰਖਾਰਾ ॥੧॥

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਆਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਚਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ -

ਦੇਸ ਚਾਲ ਹਮ ਤੇ ਪੁਨਿ ਭਈ ॥
ਸਹਰ ਪਾਂਵਟਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ਲਈ ॥

ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟਿ ਕਰੇ ਬਿਲਾਸਾ ॥
ਅਨਿਕ ਭਾਂਤ ਕੇ ਪੇਖੇ ਤਮਾਸਾ ॥੨॥

ਠੀਕ ਹੈ, ਮੇਦਨੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪਾਂਵਟਾ ਨਰੇਸ਼ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਸਹਿਤ ਪਾਂਵਟਾ ਲੈ ਗਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਹਰ ਪਾਂਵਟਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ਲਈ' ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਾਂਵਟਾ ਤੇ ਕਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟਿ ਆਪ ਦੀਆਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦੇ ਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸਨ ਪਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟ ਨਿਵਾਸੀ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਅਵਤਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਮੁਜੱਸਮ ਸਰੂਪ ਸਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਗੰਗਾ ਤਟ (ਸੁਰਸਰੀ ਤੱਟ) ਤੇ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਛੇ ਸਾਲ ਆਪ ਸੁਰਸਰੀ ਤਟ ਤੇ ਵਿਚਰੇ । ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਜੋਗ ਦਾ ਤਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੋਗ ਸੰਨਿਆਸ ਦਾ ਜਟਾ ਜੂਟ ਸਿਖਰ ਹੈ ਜੋ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਪਰੀਪੂਰਨ ਵਿਕਸਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਆਪ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟ (ਜਮਨਾ ਦਰਿਆ) ਤੇ ਵਿਚਰੇ ਜੋ 'ਦੁਆਪੁਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰ' ਜੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ । ਆਪ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਗੋਦਾਵਰੀ ਤਟ ਤੇ ਵਿਚਰੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਦਾ ਬਨਬਾਸੀ ਟਿਕਾਣਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਦਮ, ਇਕੋ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ, ਰੁਦ੍ਰ-ਸ਼ਿਵ, ਬਿਸ਼ਨ-ਰਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਨ । ਆਪ ਇਸ ਦੈਵੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਸਿਖਰ ਤੇ ਅੰਤਮ ਸਰੂਪ ਸਨ। ਪਾਵਟਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਰੁਦ੍ਰ ਕਰਤਵ ਕੀਤਾ ਹੈ -=

ਸਰਬ ਕਾਲ ਸਭ ਸਾਧ ਉਬਾਰੇ ॥
ਦੁਖੁ ਦੈ ਕੈ ਦੋਖੀ ਸਭ ਮਾਰੇ ॥
ਅਦਭੁਤਿ ਗਤਿ ਭਗਤਨ ਦਿਖਰਾਈ ॥
ਸਭ ਸੰਕਟ ਤੇ ਲਏ ਬਚਾਈ ॥੧॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅ.੧੪)

ਪਰ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ਿਵ ਕਰਤਵ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ । ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਰਤਵ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਾਂਵਟਾ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ । ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ-ਕਰਤਵ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ, ਬਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਸਨ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਇੱਕ ਦਮ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸੰਮਿਲਤ ਸਨ ।

ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟ ਤੇ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਬੰਸਰੀ ਬਜਾਈ ਸੀ, ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟ ਤੇ ਸਰਸਾ ਤਟ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਆਦਿ ਦਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਦ ਉਠਾਇਆ । ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਦ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਨੇ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਸ੍ਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਦਾ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ :-

ਜਿਹ ਜਿਹ ਬਿਧ ਜਨਮਨ ਸੁਧਿ ਆਈ ॥
ਤਿਮ ਤਿਮ ਕਹੇ ਗਿਰੰਥ ਬਨਾਈ ॥
ਪ੍ਰਥਮੇ ਸਤਿਜੁਗ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਲਹਾ ॥
ਪ੍ਰਥਮੇ ਦੇਬਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੋ ਕਹਾ ॥੧੦॥
ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਯੋ ॥
ਨਖ ਸਿਖ ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ ॥
ਛੋਡ ਕਥਾ ਤਬ ਪ੍ਰਥਮ ਸੁਨਾਈ ॥
ਅਬ ਚਾਹਤ ਫਿਰਿ ਕਰੋ ਬਡਾਈ ॥੧੧॥

(ਅ. ੧੪)

ਨਿਸ਼ਚੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਆਪ ਨੇ ਇਥੇ ਕੀ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਆਪ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੀ ਕੁਝ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਤੇ ਸਰਸਾ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੀਆਂ

ਹਨ, ਜਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋਏ ਅਣਲਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਾਕੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਪਾਂਵਟਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਸਤਿ ਦੀ ਖੋਜਸ਼ਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਵੰਜਾਂ ਜਾਂ ਵਧ ਘਟ, ਅਨੇਕ ਕਵੀ ਕਲਾਕਾਰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਤਿ ਅਨੁਸ਼ੀਲਨ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਖੋਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰ ਵੀ ਪਾਏ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਾਪਤੀਆਂ ਸੁਰਖਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕੀਆਂ ।

ਤਾਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਵਟਾ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ, ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਖੋਜਿਆ, ਪੜਤਾਲਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਦੀਵਤਾ ਦੇ ਬਲਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਉਥਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋਰ ਮਧਕਾਲੀਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਸਰਬ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ । ਹੋਣਾ ਕੀ ਸੀ, ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਕਾਲੀਨ ਹਸਤੀ ਸਨ । ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪ ਨੇ ਮੁੜ 'ਜਿਹ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਜਨਮਨ ਸੁਧਿ ਆਈ' ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਕਰਤਬਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਵੀ ਪਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਗੇਰੇ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਚਿਤਰਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਦੁਰਲਭ ਮੋਤੀ ਹਨ ਅਤੇ 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤਮ ਸਿਖਰੀ ਸਰੂਪ ਹੈ । 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਉਹ ਅੰਤਮ ਸਚਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਨਾਦੀ-ਵੇਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅੰਤ ਤੀਕ ਠੀਕ ਪੁੱਜੀ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾ ਜੋ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਵੀ ਹਨ, ਉਹ ਜਾਣਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਉਹ ਹੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਤਵ ਹਨ । 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਧਤੀਆਂ ਪਈਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਗੋਂ 'ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਯਾਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਉਪਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ।

ਪਾਂਵਟਾ ਤੋਂ ਹੀ ਕਲਮ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਤੁਰੀ। ਪਾਂਵਟਾ ਤੋਂ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਭਰੀ ਭਾਵਨਾ, ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਖਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪੂਰਨ ਸਫਲ ਰਹੇ ।

ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ, ਜੋ ਕੁਝ ਪਾਂਵਟਾ ਖੋਜ-ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜਾ ਜਿੰਨਾ ਭਾਗ ਜੋ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਅਨਿਨ ਖੋਜ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਸ੍ਰੈ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ । ਅਭੁਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਹਵਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸੱਚ ਕੇਵਲ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੇ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਦੀਆਂ ਬੌਧਿਕ ਉਕਤੀਆਂ ਜੁਗਤੀਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਇਸੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਲੈ ਜਾ

ਸਕੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਰਚਨਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਾਣੀ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ । ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਝਾਵਲਾ ਇਸ ੧੪੨੮ ਪੰਨੇ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਤਾਂ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ੧੪੨੮ ਪੰਨੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਡਿਓਢੀ ਹਨ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ, ਸਾਰੀ ਬਾਣੀਦਾ ਸਿਰਮੌਰ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਸਾਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਟੀਸੀ ਵਾਲਾ ਸਰੂਪ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਮੋਤੀ ਬਾਗ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਪਟਨੇ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ, ਪਾਠੰਤਰ ਅਤੇ ਛੰਦ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਅੱਧ ਸਤਰ ਦਾ ਹੀ ਫਰਕ ਹਨ, ਪਰ ਆਮ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਛਾਪੇ ਦੀ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਸਹਿਤ ਛੰਦ ਗਿਣਤੀ ਇਹ ਹਨ ।

ਬਾਣੀ ਦਾ ਨਾਮ	ਛੰਦ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ
ਜਾਪੁ	੧੯੯
ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ	੨੭੧੫
ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ	੪੭੧
ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਹਿਲਾ	੨੩੩
ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੂਜਾ	੨੬੨
ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਦੀ	੫੫ ਪਉੜੀਆਂ
ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ	੩੩੬
ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ	
੧) ਮੱਛ	੫੪
੨) ਕੱਛ	੫
੩) ਚਉਦਾਂ ਰਤਨ	੧੪
੪) ਨਰ ਨਾਰਾਇਣ	੬
੫) ਮਹਾਂ ਮੋਹਨੀ	੮
੬) ਬੈਰਾਹ	੧੪
੭) ਨਰ ਸਿੰਘ	੪੨
੮) ਬਾਵਨ	੨੭
੯) ਪਰਸ ਰਾਮ	੩੫
੧੦) ਬ੍ਰਹਮ	੭
੧੧,੧੨,੧੩) ਰੁਦ੍ਰ	੩੯+੫੦+੨੮
੧੪) ਬਿਸਨੁ	੭
੧੫) ਅਰਹੰਤਾ ਦੇਵਾ	੨੦
੧੬) ਮਨੁ ਰਾਜਾ	੮
੧੭) ਧਨੰਤਰ	੬
੧੮) ਸੂਰਜ	੨੭
੧੯) ਚੰਦ੍ਰ	੧੫
੨੦) ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ	੮੬੪
੨੧) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ	੨੪੯੨
੨੨) ਨਰ	੭
੨੩) ਬਉਧ	੩
੨੪) ਨਿਹਕਲੰਕੀ	੫੮੮
ਅਤੇ ਮੀਰ ਮਹਿੰਦੀ	੧੧
ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ(ਸਤ ਅਵਤਾਰ)	੩੨੩
ਰੁਦ੍ਰਾਵਤਾਰ	
ਦੱਤ	੪੯੮
ਪਾਰਸਨਾਥ	੩੫੭
ਸਵੱਯੇ	੩੨
ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ	੧੦
ਸਦ	੧
ਖਾਲਸਾ ਮਹਿਮਾਂ	੪
ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ	੧੩੧੮
ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਯਾਨ	੭੫੫੫
ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ	੧੧੧(ਹਕਾਇਅਤਾਂ ੧੧) ਜਾਂ ੭੫੬ ਛੰਤ

ਹੱਥ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਹੋਰ ਬਾਣੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਬਿੱਤ, ਸੁਖਮਨਾ, ਮਾਲਕੌਸ ਦੀ ਵਾਰ, ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ– ਪਰ ਇਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਨਿਸਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ।

ਪਾਂਵਟਾ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਬੈਠ ਕੇ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕੀਤੀ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਰਾ ਇਕੋ ਕਲਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਸ਼ੈਲੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਆਦਰਸ਼, ਫਲਸਫੇ, ਬੋਲੀ, ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਲਮ ਕੇਵਲ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਲਮ ਵਿੱਚ ਨਾ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਇਹ ਬਲ । ਪਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪੱਖ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਨਾ ਮੰਨ ਸਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਵੇਖਣੇ ਉਚਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਉਤਰ ਲੱਭਣੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਰਮਾਣੀਕ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੱਖ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

੧) ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਬੜੀ ਜਾਇਜ਼ ਜਿਹੀ ਕਠਨਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਨੰਗੀਆਂ, ਅਸੱਭਯ, ਕਾਮ ਲਿਬੜੀਆਂ, ਅਸਮਾਜਕ ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਉਹ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਨ ? ਇਹ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਓਪਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਸਮਾਜਕ ਅਸਲੀਅਤ, ਬੁਰਾਈ ਜਾਂ ਅਚਾਰਹੀਣਤਾ, ਕੇਵਲ ਨਾ ਦਸੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਸੁਧਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ । ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਣਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕਿੰਨੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ । ਆਪ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਨੂੰ ਚਿਤਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਸ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਭਾਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਹ ਭਾਗ ਬੜਾ ਵਚਿਤ੍ਰ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ । ਕਾਮ ਅਤਿਅੰਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਕੋਝਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ– ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਜੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਨੂੰ ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਚਦਿਆਂ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਚਿਤਾਰਨਾ ਕੀ ਗੁਰਤਾ ਦੀ ਹੇਠੀ ਹੈ । ਉਸਾਰੂ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਚਿਤਰਿਆਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਹੈ– ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਕਸਾਹਟ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ, ਬੜੇ ਹੀ ਸਾਊ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨੇ ਹਨ । ਨਮੋ ਅੰਧਕਾਰੇ, ਨਮੋ ਤੇਜ ਤੇਜੇ ।

੨) ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੂਜਾ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ? ਉਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਘਟੋ ਘਟ 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ । ਪਰ ਵੈਸੇ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੈਲੀ ਬੋਲੀ, ਸਮਿਗਰੀ ਦੀ

ਇਤਨੀ ਭਿੰਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਗੋਂ ਭਿੰਨ ਰਹਿ ਕੇ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਦਿੱਤੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਰਹੇ ।

੩) ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਸਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੀ ਮਹਾਨ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ? ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਤ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਕੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਇਕੋ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਸੋਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਵਾਰੀ 'ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ' ਲਿਖਾ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਕੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਆਪ ਨੇ ੧੬੮੫ ਤੋਂ ੧੬੯੮ ਤੀਕ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ੧੩ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਸਾਹਿਤ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਈ ਲੱਖ ਛੰਦ । ਬਹੁਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਸ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ-ਸਰੂਪ ਸਨ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ, ੧੩ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ।

੪) ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀਪਾਸ ੫੨ ਕਵੀ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀ ਜੇ ਸਾਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਰਾਮ, ਸਯਾਮ ਆਦਿ ਉਪਨਾਮ ਵੀ ਚੋਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਖੂਬ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਜਾਂ ਇਸ ਨਾ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਥ ਲਿਖਤੀ ਬੀੜਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਆਪ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ । ੫੨ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਈਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ।

੫) ਇਕ ਸ਼ੰਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨਾਨਕ 'ਨਾਨਕ' ਛਾਪ ਵਰਤਦੇ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ 'ਮਹਲਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ' ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 'ਨਾਨਕ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਗੋਬਿੰਦ', 'ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ', 'ਸਯਾਮ' ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇਹੋ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚਲਾਈ ਲਹਿਰ ਹੁਣ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕਈ ਉਪਨਾਮ ਵਰਤਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਦੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਸਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਰਤੇ ਹਨ ।

ਸਾਰਾ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸ਼ੀਹਾਂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖ ਹੈ । ਉਹ ਟਪਲਾ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਜੋ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਪਲ ਪਲ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੀ ਪਰੋੜ੍ਹਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

੧) ਸਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਫਲ ਸਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦਾ, ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਦਸੀਆਂ ਜਾਣ, ਸੰਸਾਰ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪੜਾ ਸੁਝਾਏ ਜਾਣ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਤਮ ਅਤੇ ਅਧੋਗਤੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ, ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਸਰਬ-ਪੱਖੀ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਸਰਬਾਂਗੀ ਸੀ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਚਿਤ੍ਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਦਾ 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਫਲ ਸਰੂਪ ਹੈ।

੨) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਰਤਾ 'ਸਵਾਮੀ' ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, 'ਸੇਵਕ' ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਅਦ੍ਵੈਤ-ਸਰੂਪ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਮੰਗਲ ਕੇਵਲ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦਾ ਹੈ। ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੩) ਜਾਪੁ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਸਵਈਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾਪੁ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, 'ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ, ਬੋਲੀ, ਰੂਪਕ, ਉਪਮਾਵਾਂ, ਵਾਕੰਸ਼, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਫਲਸਫਾ- ਸਭ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਪਾਸ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਦੋ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕੋ ਸ਼ੈਲੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਵੈਸੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ।

੪) ਜੋ ਬਾਣੀਆਂ ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੇਕ ਐਸੇ ਹਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖ ਸਕੇ, ਕਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ ਜਿਵੇਂ ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੰ:੨੧।

'ਪਾਂਵਟਾ' ਦੇ ਕਾਲਿੰਦ੍ਰੀ ਤਟ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਮਸਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿਖ ਫਲਸਫੇ, ਸਿਧਾਂਤ, ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥ ਘੁਲੇ ਮਿਲੇ ਹਨ।

'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਵਲੋਂ ਹੁਣ ਤੀਕ ਅਸੀਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਹੁਣ ਤੇ ਸਾਡੇ ਹਿੰਦੂ ਵੀਰ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਧਰਮਪਾਲ ਅਸ਼ਟਾ, ਕੁਮਾਰੀ ਪ੍ਰਮਿੰਨੀ ਸਹਿਗਲ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਖੋਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ 'ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ' ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਖਾਲਸਾ ਆਪਣੇ ਉਤਮ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ।

(ਚਲਦਾ....)

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੋਰਡ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਚਿੱਠਾ ਆਮਦਨ-ਖਰਚ ਮਹੀਨਾ ਅਗਸਤ ੨੦੧੦

GURUDWARA TAKHAT SACHKHAND SRI HAZUR ABCHAL NAGAR SAHIB BOARD, NANDED

RECEIPTS AND PAYMENTS SHEET FOR THE MONTH OF AUGUST 2010

SR.	NAME OF FUNDS	RECEIPTS	PAYMENTS
1	Advertisement	----	23800-00
2	Akhand Path	1402974-00	1063100-00
3	Ambulance	930-00	2792-00
4	Behingum Fund	----	2262-00
5	Building Fund	3474198-30	2511197-00
6	Computer	----	22935-00
7	Court Expences	----	15466-00
8	Dharam Prachar	250800-00	421367-34
9	Education Fund	1198300-00	2125-00
10	Electricity	----	1561189-00
11	EPF Gurdwara Board Share	----	616573-00
12	EPF Recovery	39764-00	----
13	Festival	----	51888-00
14	Fine	3106-00	----
15	Golak	2550802-00	----
16	Gurdwara Banda Ghat Sahib	2658783-00	201111-58
17	Gurdwara Basmat Nagar Sahib	123691-00	8190-00
18	Gurdwara Bhajangarh Sahib	85495-00	28810-00
19	Gurdwara Bowli Sahib	64601-00	31945-00
20	Gurudwara Gobind Bagh	23288-00	273115-00
21	Gurudwara Hira Ghat Sahib	200292-00	364-00
22	Gurudwara Mahakal Sahib	22990-00	----
23	Gurudwara Maltekri Sahib	199763-00	2690-00
24	Gurudwara Naginaghat Sahib	168695-00	25074-00
25	Gurudwara Sangat Sahib	181418-00	8720-00

26	Gurudwara Shikarghat Sahib	247983-00	----
27	Honorarium	----	109034-00
28	Hospital	86633-00	14580-00
29	Interest	482249-00	----
30	ITI	222850-00	581237-88
31	Kheti Dabad	25770-00	26023-00
32	Kheti Lavni	9500-00	----
32	Kheti Malli	----	26911-00
34	Kheti Vishnupuri	2500-00	----
35	Langer	8554239-00	789047-11
36	Liabrary	----	17136-65
37	Mainantance	----	48654-75
38	Management	----	1430-00
39	Medical Sports & Other Aid	----	53000-00
40	Melawa	177-00	----
41	Misc Expenses	----	6184-00
42	Motor Tax & Insurance	----	219458-00
43	Motor Vehicle	----	1025442-64
44	Musium	----	151143-00
45	Nishan Sahib	39600-00	28871-00
46	Postage	----	6596-00
47	Prashad	1563636-00	43653-00
48	Printing Press	----	77799-50
49	Property Tax	36774-00	----
50	Rent	803497-00	----
51	Sachkhand Patra	43758-00	35789-00
52	Sahej Path	70418-00	300-00
53	Salary	8286-00	4421975-00
54	Saptah Path	8000-00	3250-00
55	Scholarship	----	55300-00
56	Shabad Bheta	63908-00	22435-00
57	Shop Deposit	175000-00	----
58	Sikh Hostel Nanded	----	20660-00
59	Stable	92215-00	668-00
60	Stationary	----	6789-00

61	Store Bartan & Hardware	1000-00	77719-00
62	Store Electricity	----	173010-00
63	Store General	128002-00	32232-00
64	TADA	----	48176-00
65	Telephone	510-00	6383-17
66	Tractor	500-00	4415-00
67	Tricentanary	1032800-00	1786471-75
68	Wradhashram	2000-00	51410-00
69	Bank Charges	----	418-00
70	CMD	28500-00	----
71	Deposit (Amanat)	27489-00	68279-00
72	Income Tax	1634616-00	241651-00
73	Security Deposit	79448-33	9095-00
74	Advances	2992932-16	4188715-00
	Sub Total	**31114680-79**	**21356056-37**
75	FDR Devotees	117100-00	----
76	FDR Gurudwara Sahib	327206-00	500000-00
77	Salary Deductions	1881101-00	1910750-00
78	Bank Transaction	16230717-08	26188103-30
79	Opening & Closing Balance	323754-52	39649-72
	TOTAL	**49994559-39**	**49994559-39**

Sd/ -
Accountant

Sd/-
Superintendent

Gurudwara Takhat Sachkhand Sri Hazur
AbchalNagar Sahib,
Nanded-431 601 (MS) India

हिन्दी विभाग

शुभ विचार

स्रवणी सुणीऐ रसना गाईऐ
हिरदै धिआईऐ सोई ।।
करण कारण समरथ सुआमी
जा ते ब्रिथा न कोई ।।

(श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी, पृष्ठ-६११)

प्रभु की स्तुति को कानों द्वारा श्रवण करो, रसना (जीव्हा) से गाओ और हृदय में उसका ही स्मरण करो । विश्व (चर-चराचर) बनाने वाले वही समर्थ प्रभु है उसके बिना दूसरा कोई (और) नहीं है ।

श्री अकाल तख्त साहिब जी की मर्यादा

-डॉ. बलबीर सिंह जी 'भसीन'*

पवित्र नगर अमृतसर साहिब जी की हृदय स्थली पर स्थित श्री हरिमंदिर साहिब (श्री दरबार साहिब) की दर्शनी डयोडी के सामने श्री अकाल तख्त साहिब सुशोभित है । इस की स्थापना छठे गुरु श्री हरगोबिंद साहिब जी ने सन् १६०९ में की थी । इस पवित्र तख्त की नींव गुरु महाराज ने अपने कर कमलों से रखी और इसका निर्माण कार्य भाई गुरदास जी और बाबा बुड्ढा जी की देख-रेख में सम्पन्न हुआ ।

इस महान तख्त का एक विशेष उद्देश्य था । दिल्ली के बादशाह के तख्त से लोक विरोधी फैसलों को चुनौती देने, आम जनता के मन में न्याय के प्रति विश्वास और अन्याय का विरोध करने के जज़्बे को दृढ़ करने के लिये श्री गुरु हरगोबिंद साहिब जी तख्त पर विराजमान हुये । गुरु महाराज ने बाबा बुड्ढा जी के हाथों मीरी और पीरी नामक दो तलवारें पहनी और सिख धर्म के इतिहास को एक नई दिशा दी ।

श्री गुरु नानक देव जी की निरमल पंथ की धारणा को इन के पहले पाँच गुरुओं ने बड़ी ही श्रद्धा, विश्वास, दृढ़ता, सयंम और आदर से न केवल अपनाया अपितु निभाया भी । सत्य, प्रेम, नम्रता और स्नेह से अपना-अपना कर्त्तव्य निभाया। उन्होंने सिद्धान्तों से कभी भी समझौता नहीं किया। श्री गुरु हरगोबिंद साहिब जी ने समय की नब्ज को पहचाना । उन्हें महसूस हुआ कि इन के पूर्व गुरु ओं की सहिषुणाता को जालिम बादशाह उनकी कमजोरी और कायरता समझ बैठा है । इनके पिता शहीद शिरोमणी श्री गुरु अरजन देव जी की शहादत ने उन्हें यह निर्णय लेने पर मजबूर किया कि जालिम और जुल्म को बर्दाशत करना अब उचित नहीं और डटकर इन का मुकाबला करना चाहिये। अकाल तख्त सिख राजनीति का पहला केंन्द्र स्थल है । श्री गुरु अरजन देव जी ने 'भाणा मनण' के सिद्धांत के साथ ही अपने उत्तराधिकारी की भविष्य नीति की रुप रेखा भी तैयार कर दी । 'अगर अत्याचारी शासक का मन शहादत से भी न भरे तो उसके अत्याचारों का मुकाबला वीरों के समान शस्त्रों से करने में कोई झिझक नहीं होनी चाहिये।' इसीलिये श्री गुरु हरगोबिंद साहिब जी ने मीरी-पीरी (दो तलवारें जिन का उद्देश्य था, मजलूमों की रक्षा और अत्याचारी और अत्याचार का अन्त करना) धारण कर चारपाई पर न बैठ कर तख्त पर विराजमान हुये ।

श्री हरिमंदिर साहिब जहाँ भक्ति का पवित्र स्थान है वहीं अकाल तख्त राजनीति और राजसी शक्ति का प्रतीक है ।

'सचा आपि तखतु सचा बहि सचा करे निआउ' आवश्यक है कि हम अकाल तख्त की मर्यादा और इसके निर्माण के उद्देश्यों के बारे में जाने। संक्षेप में हम कह सकते हैं कि अकाल तख्त धार्मिक, सामाजिक जत्थेबंदी और राजसी सोच विचार का केंद्र है । जहाँ एक ओर इसका उद्देश्य अत्याचारी और अन्यायकर्ता को सही मार्ग पर चलाना था वहीं दूसरी और धार्मिक अपराधियों को दंडित करना, रहत मर्यादा के नियमों की रक्षा करना और समय-समय पर सिख पंथ के उत्थान और उन्नति के लिये आदेश (हुक्मनामा) जारी करना भी है । श्री अकाल तख्त के जत्थेदार (सिंघ साहिब) सिख पंथ के पंथक शिरोमणि जाने जाते हैं इनके आदेशों की अवहेलना करना पंथक अपराध माना जाता है । इतिहास साक्षी है जत्थेदार अकाली फूला सिंघ जी द्वारा बुलाये जाने

*फ्लैट नं. २१२, धुधीयाल अर्पाटमेंट, मधूमन चौक, पीतमपूरा, दिल्ली-११००३४

पर महाराजा रणजीत सिंघ जी भी अकाल तख्त के सामने घुटने टेक कर बैठ गये और जत्थेदार साहिब की कोड़े खाने की सजा को स्वीकार किया कोई आना-कानी नहीं की क्योंकि उन्होंने एक अनैतिक अपराध किया था ।

हुक्मनामा क्या है ? हुक्मनामा कहाँ से जारी किया जाता है ? हुक्मनामा कौन जारी करता है ? और हुक्मनामें की मर्यादा क्या है ? यह कुछ ऐसे प्रश्न हैं जिन को जानना और समझना न केवल सिख पंथ के अनुयायियों के लिये जरुरी है अपितु सभी धर्मों के मानने वालों को भी इसकी सामान्य जानकारी होनी चाहिये ।

वैसे तो गुरु साहिबान के समय पर विभन्न उद्देश्यों और आदेशों के लिये लिखे गये पत्रों को भी हुक्मनामा कहते हैं, परन्तु यहाँ हमें यह जानना है कि अकाल तख्त क्योंकि सर्वोपरि स्थान है इसलिये इस स्थान से जारी किया गया आदेश सब के लिये मानना लाज्मी है और इसे हुक्मनामा कहते हैं ।

अकाल तख्त से सबसे पहला हुक्मनामा श्री गुरु हरगोबिंद साहिब जी ने जारी किया था । यह हुक्मनामा था 'सभी सिखों को आत्म रक्षा के लिये शस्त्र धारण करना आवश्यक है ।' यह स्पष्ट हो जाता है कि अत्याचारी से आत्म रक्षा के लिये ही हथियार उठाना है किसी को डराने या जुल्म करने के लिये नहीं ।

श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी द्वारा जारी हुक्मनामें, सरबत खालसा के फैसले के बाद बाबा बंदा सिंघ जी बहादर द्वारा जारी हुक्मनामा आज भी सुरक्षित है । बाबा बंदा सिंघ जी बहादर एक योगी से योद्धा बने और दो छोटे साहिबजादों के जिन्दा दीवार में चुनवाने वाले सरहिंद के वजीर का नाश किया । बदला लिया । इस के अतिरिक्त अनेकों हुक्मनामें, गुरमते, सरबत खालसा के फैसले जारी किये गये। १९२० में श्रोमणी गुरुद्वारा प्रबंधक कमेटी नाम की उच्चस्तरीय धार्मिक संस्था कायम की गई । कुछ खास हुक्मनामें इस प्रकार हैं :-

जत्थेदार भाई अधर सिंह ने सन् १९६१ में मास्टर तारा सिंघ के विरुद्ध मरण व्रत तोड़ने के लिये हुक्मनामा जारी किया । ऐसा ही हुक्मनामा संत फतेह सिंघ के विरुद्ध तथा आठ सिखों के विरुद्ध जारी किया । जिनके विरुद्ध हुक्मनामा जारी होता है उन्हें तन्खैया करार किया जाता है और धार्मिक सजा (तनखाह) लगाई जाती है । सभी ने सिर झुकाकर तनखाह स्वीकार की ।

सन् १९७८ में अकाल तख्त के जत्थेदार भाई साधु सिंघ भौरा ने निरंकारियों के विरुद्ध हुक्मनामा जारी किया क्योंकि वैसाखी के दिन इन्होंने १३ निरीह सिखों की हत्या की थी । उनसे सभी सामाजिक संबंध तोड़ दिये गये ।

पिछले कुछ वर्षों में अनेकों हुक्मनामें जारी कर अनेकों को तनखैया किया गया जिनमें ज्ञानी जैल सिंघ तत्कालीन राष्ट्रपति, सरद्रार सुरजीत सिंघ बरनाला तत्कालीन मुख्यमंत्री पंजाब, सरदार बुटा सिंघ, निहंग संता सिंघ (सभी १९८४ के आपरेशन ब्लुस्टार के बाद) ।

अकाल तख्त का जत्थेदार एक निर्मल चरित्र, गहरी आस्था, धार्मिक ज्ञान का उदाहरण और सत्यनिष्ट व्यक्ति ही होता है । उन्हें चुना जाता है नियुक्त नहीं किया जाता । आज समय के साथ कई परिवर्तन आये हैं किंतु सिख पंथ की सच्ची निष्ठा, पाँचों तख्तों के सिंघ साहिबान की निष्काम सेवा और पंथ की रहत मर्यादा ने हुक्मनामों, गुरुमतों और सरबत खालसा के निर्णयों को अक्षुण और सुरक्षित रखा है । इन सबने आज भी श्री अकाल तख्त तथा अन्य चारों तख्तों (तख्त पटना साहिब, तख्त हजूर साहिब, तख्त केस गढ़ साहिब और तख्त दमदमा साहिब) की सार्वमौलिकता और महानता कायम है और सिख पंथ के अनुयाइयों का हर परिस्थिति में मार्गदर्शन कर रहे हैं ।

दशमेश पिता श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी महाराज द्वारा नांदेड में किये 52 वचन

1. धर्म की किरत करना ।
2. दसवंत देना ।
3. गुरबाणी कंठ करनी ।
4. अमृत वेले जागना ।
5. श्रध्दा के साथ गुरु सिखों की सेवा करना ।
6. गुरुसिखों से गुरबाणी के अर्थ समझना ।
7. पांच ककार सहित दृढ रहना ।
8. शबद गुरु का अभ्यास करना ।
9. सत्य स्वरुप सतगुरु जी का ध्यान करना ।
10. श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी को गुरु मानना ।
11. सभी शुभ कार्यों के आरंभ में अरदास करना ।
12. जन्म, मृत्यु, विवाह, आनंद आदि समय जपु जी साहिब का पाठ करके, कडाह प्रसाद तयार करके आनंद साहिब का पाठ, अरदास करके सत्कारयोग पंज पिआरे और ग्रंथी सिंघ का बरतारा देने के पश्चात संगत मे बरताना ।
13. जब तक कडाह प्रसाद बरतता रहें, सारी संगत बैठी रहें ।
14. विवाह (आनंद कारज) बिना गृहस्थ नही करना
15. पर स्त्री, माँ, बहन समान मानना ।
16. स्त्री को चिडाना नही ।
17. तंबाखु का सेवन नही करना ।
18. नाम जपने वाले गुरसिखों की संगत करनी ।
19. जितने काम करने है, उन्हें पूरा करना । आलस नही करना ।
20. गुरबाणी का किर्तन एवं कथा रोज सुनना/करना ।
21. किसी की निंदा, चुगली और ईर्ष्या नही करनी
22. धन, जवानी, कुल-जात का गर्व नही करना ।
23. मॅंति ऊँची ते सुच्ची रखनी ।
24. शुभ कर्म करते रहना ।
25. बुद्धि-बल का दाता वाहिगुरु को जानना ।
26. कसम खाने वाले के ऊपर विश्वास नही करना
27. स्वतंत्र रहना ।
28. राजनिती भी पढनी ।
29. शत्रु के साथ साम, दाम, दंड भेद सभी उपायों का प्रयोग करने के बाद युध्द करना ।
30. शस्त्र विद्या एवं घुडसवारी का अभ्यास करना।
31. दूसरे विचारधारा की पुस्तकें विद्या हेतु पढना पर भरोसा सिर्फ गुरबाणी, अकाल पुरख पर ही करना ।
32. गुरु उपदेश का पालन करना ।
33. रहिरास साहिब का पाठ करने के पश्चात खडे होकर अरदास करनी ।
34. सोने से पूर्व किर्तन सोहिले का पाठ करना ।
35. केश नंगे नही रखने ।
36. सिंघ का पुरा नाम लेके बुलाना चाहिए ।
37. शराब का सेवन नही करना ।
38. सिर मुंन्ने के घर कन्या नही देनी । उस घर देना जिस घर में अकाल पुरख की सिक्खी हो।
39. सभी कार्य श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी की गुरबाणी के अनुसार ही करना ।
40. चुगली करके किसी का काम नही बिगाडना ।
41. कटु वचन करके किसी का हृदय नही दुखाना
42. दर्शन, यात्रा, गुरुद्वारों की ही करना ।
43. वचन करके उसका पालन करना ।
44. अतिथी, परदेशी, जरुरतमंद, दुःखी, अपंग, मनुष्य की यथाशक्ति सेवा करना ।
45. धर्म पत्नी की कमाई, धन को विष समान समझना ।
46. दिखावे का सिख नही बनना ।
47. सिक्खी, केशों श्वासों संग निभाना । केशों को गुरु की मोहर समझकर सत्कार करना ।
48. चोरी, यारी, ठगी, धोका नही करना ।
49. गुरसिक्खों का विश्वास करना ।
50. झूठी गवाही नही देना।
51. झूठ कहने/बोलने से परहेज करना ।
52. लंगर प्रसाद एक समान बरताना ।

माता सुलक्खणी जी (सुलक्षणी जी)

-डॉ. भजन सिंह जी 'ज्ञानी'

सिख कौम ने इतिहास रचा तो बहुत है परन्तु उसका सम्यक संयोजन नहीं किया । यही कारण है कि सिख विरोधी ताकतों ने जहाँ प्रक्षिप्त अंश जोड़कर इसे अमान्य सिद्ध करने के भरसक प्रयास किए वहाँ ऐतिहासिक जीवनियों की चर्चा तक नहीं की । प्रेम सिंघ होती मर्दान की ऐतिहासिक पुस्तक 'स. हरि सिंघ नलुआ' की भूमिका में भाई वीर सिंघ जी ने लिखा है 'इस पृथ्वी मंडल पर जितना योगदान खालसा जी ने दिया है उतना शायद ही किसी दूसरी कौम ने इतने कम समय में दिया हो परन्तु जितनी लापरहवाही इसने अपने कारनामों का इतिहास लिखने में की है उतनी लापरवाही भी शायद ही किसी दूसरी कौम ने की हो । इस बुजुर्ग के बाद आने वाली कौम की सुख-समृद्धि के ह्रास के अनेक कारण रहे हैं जिनमें से एक उसकी लापरवाही को माना जा सकता है । आज भी इस कौम में जो दुर्बलताएँ धीमें से अपनी जडें जमा रही है और उसके संगठन को शिथिल बना रही है इसका कारण इतिहास का विस्तृत और क्रमबद्ध रुप में न लिखा जाना है। यदि इतिहास लेखन की यह कमी पूरी हो जाए तो कौम में नए प्राणों का संचार हो सकता है। पिछले चालीस-पाचस साल से जो पुनर्जागरण कौम में दिखाई पड़ रहा है वह उन इतिहासकारों के प्रयास का फल है जिन्होंने ऐतिहासिक प्रसंग और घटनाओं को सुव्यवस्थित रूप में कौम के सम्मुख उजागर किया है ।'

भाई वीर सिंघ जी का उपर्युक्त विचार सौ फीसदी ठीक है । सिख कौम जैसा कुर्बानियों का इतिहास अन्यत्र दुर्लभ है । आरों से जिंदा चीर-फाड़ करवाकर, टुकडों-टुकडों में शहीद होने और केस कटवाने की अपेक्षा रंबी से चोपड़ी उतरवाने के प्रसंग और किसी कौम या वर्ग विशेष के हिस्से में नहीं आए । इसी कौम के इतिहास में यह घटना घटी कि माताओं ने अपने बच्चों के अंग-अंग कटवा कर अपने गले में उनके हार डलवा लिए परन्तु धर्म से विमुख नहीं हुई । एक भी ऐसी मिसाल नहीं मिलती जब आपदा की घड़ी में किसी ने क्षमा-याचना की हो, रहम की भीख मांगी हो परन्तु इतिहास की संभाल में बेपरवाही इस हद तक हुई है कि पांच सौ साल के इतिहास में भी इस तरह के आंकड़ों और समाचारों में एकरुपता नहीं मिलती। श्री गुरु नानक देव जी की जीवनी के विषय में भी कई तरह का विवाद है । उनका जन्म कार्तिक माह में हुआ या बैसाख में यह चर्चा का विषय रहा। पन्द्रह वर्ष का आयु में सुल्तानपुर लोधी आए या बत्तीस वर्ष की आयु में ननकाणा साहिब होते हुए सुल्तानपुर वैचारिक अन्तर से इस घटना का प्रचार किया । इस इतिहासकार ने गुरु नानक देव जी के दोनों पुत्रों का जन्म-स्थान सुल्तानपुर तो दूसरे ने तलवंडी मान लिया । ऐसी दर्जनों मिसालें सिक्ख इतिहास में लेखन में मिलती है ।

गुरु साहिबान की संसार यात्रा जिसे अनेक लेखकों ने लेखनबद्ध किया है, उसमें ही वैचारिक सहमति नहीं, गुरु परिवारों के बारे में तो लिखा ही कम गया है । लगता है उस युग की धारणा ही ऐसी थी कि गुरु, अवतारों, पीरों, पैगम्बरों और महान आत्माओं के विषय में थोड़ी-बहुत जानकारी तो लेखक एकत्रित करते थे परन्तु उनके परिवार और पत्नियों (महलों) के विषय में बहुत कम लिखा गया है । श्री गुरु गोबिंद सिंघ जी की धर्म पत्नी माता सुन्दरी जी जिन्होंने गुरु जी

के परलोक गमन के उन्तालीस वर्ष बाद तक सिख कौम का सुजियोजित और सफल नेतृत्व किया, उनके विषय में भी बहुत कम लिखित जानकारी मिलती है । पिछले सालों कुछ खोज हुई है परन्तु बेबे नानकी जी, माता सुलक्खणी जी, माता खीवी जी, माता भानी जी, माता गंगा जी, माता गुजरी जी और माता साहिब देवां जी आदि के विषय में जानकारी अपर्याप्त है । इतिहास रचने और सिख परंपराएँ स्थापित करने में इन महिलाओं का बहुविध योगदान है । गुरु परिवार के प्रत्येक स्त्री पर एक संपूर्ण पुस्तक और शोध प्रबंध लिखा जा सकता है । श्री गुरु नानक देव जी की धर्म पत्नी माता सुलक्खणी जी के जीवन और उनके योगदान के सम्बन्ध में आज यहाँ चर्चा करने का प्रयास कर रहा हूँ ।

माता सुलक्खणी जी का जन्म गांव पखोके, जिला गुरदासपुर मूलचन्द चोणा जी खत्री के घर माता चन्दो जी की कोख से हुआ । भाई कान्ह सिंघ जी नाभा ने 'महान कोष' में इस नाम की व्याख्या करते हुए लिखा है - अच्छे नक्षत्रों वाली लड़की का जन्म होने पर उसका नाम सुलक्खणी रखा जाता था । इससे स्पष्ट है कि इस बच्ची के जन्म के समय परिवार वालों ने ऐसे निशान या चिह्न देखे होंगे जिनकी वजह से उन्हें बच्ची सदलक्षणों वाली प्रतीत हुई होगी । सुलक्खणी जी का जन्म किस वर्ष हुआ, विवाह के समय कितनी आयु थी, इसका कहीं कोई उल्लेख नहीं मिलता। हमने इतिहास की उपलब्ध सभी पुस्तकों के पन्ने इस दृष्टि से उल्टे-पुल्टे हैं परन्तु यह विषय लगभग अनछुआ ही रहा है । ऐस लगता है कि इतिहास लेखकों के लिए जन्म साल नोट करना जरुरी नहीं था । श्री गुरु नानक देव जी के साथ सुलक्खणी जी का विवाह १४८७ ई. में सम्पन्न हुआ । उस समय श्री गुरु नानक देव जी की आयु अठारह वर्ष की थी । उस जमाने में लड़कियों का विवाह आम तौर से तेरह से पन्द्रह साल के बीच कर दिया जाता था । लड़की का लड़के से चार-पांच साल छोटा होना रिवाज के मुताबिक जरुरी था । इसलिए अनुमान है कि विवाह के अवसर पर माता सुलक्खणी जी की आयु चौदह वर्ष रही होगी। इस विषय में कोई ऐतिहासिक प्रमाण या विवरण उपलब्ध नहीं होता । अनुमान के अनुसार जन्म १४७३ ईं. या इसके आसपास का माना जा सकता है । माता सुलक्खणी जी की बाल्यावस्था और विद्याध्ययन के विषय में सभी पुस्तकें मौन हैं। श्री गुरु नानक देव जी की संसार यात्रा के तुरंत बाद उनकी जीवनी जन्म साखियों के रुप में लिखने का सिलसिला शुरु हो चुका था और क्रमानुसार आधा दर्जन साखियां लिखी भी गईं परन्तु माता सुलक्खणी जी के विवाह पूर्व के जीवन की ओर किसी ने दृष्टिपात नहीं किया ।

माता सुलक्खणी जी के पिता के विषय में प्राप्त जानकारी के अनुसार गांव पखोके में श्री मूलचंद जी पटवारी के रुप में कार्यरत थे । उनका अच्छा सामाजिक रसूख था । बटाला में निवास स्थान था । बेबे नानकी जी के पति जैराम जी मूलचंद को जानते थे । उन्होंने श्री गुरु नानक देव जी के साथ सुलक्खणी जी के रिश्ते की बात तय की । इस तरह बटाला में उनका विवाह सम्पन्न हो गया । प्रो. साहिब सिंघ जी ने आलोचना के विशेषांक 'गुरु नानक १९५९' में अपने एक लेख में लिखा है - 'खानपुर निवासी भाई जैराम जी नवास दौलतखां के पास माल के महकमे में आलिम थे । सरकारी काम में उन्हें 'पखोके' तक जाना पड़ता था । वहाँ इन्होंने पटवारी मूलचन्द को एक रिश्ता बताया और बाबा मूलचन्द ने अपनी लड़की सुलक्खणी का रिश्ता गुरु नानक देव जी साथ तय कर दिया । मंगनी बैसाख ९, संवत् १५४२ को और विवाह २४ ज्येष्ठ संवत् १५४४ को सम्पन्न हुआ । उस समय श्री गुरु नानक देव जी की आयु

१८ वर्ष थी । बारात बटाला गई क्यों कि बाबा मूलचन्द बटाला के निवासी थे।' भाई कान्ह सिंघ जी नाभा ने विवाह २४ ज्येष्ठ, संवत् १५४४ को सम्पन्न होना स्वीकार किया है। प्रिंसिपल तेजा सिंघ जी और डॉ. गंडा सिंघ जी ने भी 'ए शार्ट हिस्ट्री ऑफ सिक्खस' में वर्णन किया है कि विवाह के समय गुरु नानक देव जी १८ वर्ष के थे । इस तरह जन्म १४६९ ई. और विवाह १४८७ ई. में ही माना जा सकता है ।

प्रिंसिपल सतबीर सिंघ जी का इस विषय में अलग मत है । 'साडा इतिहास' पुस्तक में उनका मन्तव्य है- 'सोलह साल की आयु में (१४८५ ई.) बटाला से बाबा मूलचन्द जी ने मंगनी की रस्म आद की । विवाह भी उसी वर्ष सम्पन्न कर दिया गया ।' प्रिं. सतबीर सिंघ जी ने इस जानकारी के स्त्रोत का कोई हवाला नहीं दिया । सुलक्खणी जी के स्वभाव, उनके घरेलु शौक, उनकी रुची के कार्य सम्बन्धी विषय को किसी साखी लेखक ने नहीं उठाया । विवाह के समय उनके माता-पिता के 'व्यवहार' सम्बन्धी चर्चा तो मिलती है, माता सुलक्खणी जी की सोच से जुड़ा सवाल अनकहा रह गया । मेरा अनुमान है कि उन्होंने उस समय अपने विचार अपनी सहेलियों के माध्यम से अवश्य प्रकट किए होंगे ।

माता सुलक्खणी जी के विवाह के समय बारात राय भोंए की तलवंडी (ननकाणा साहिब) से चली और विवाह के बाद डोली वापिस उसी स्थान पर आई अथवा सुल्तानपुर लोधी में विवाह सम्पन्न हुआ-इस विषय में तीन-चार प्रकार के मत हैं क्यों कि यह निश्चित नहीं था कि श्री गुरु नानक देव जी कब तलवंडी से सुल्तानपुर आए । एक ऐतिहासिक पुस्तक में लिखा है कि श्री गुरु नानक देव जी पन्द्रह वर्ष की आयु में विवाह हुआ । दूसरे मत के लेखक बत्तीस वर्ष की आयु में श्री गुरु नानक देव जी का सुल्तानपुर आना मानते हैं । उनके अनुसार श्री गुरु नानक देव जी का माता सुलक्खणी जी के साथ विवाह तलवंडी में हुआ था तथा वहीं १४ वर्ष तक माता सुलक्खणी जी रहीं । तलवंडी निवास के दौरान उनके घर दो पुत्रों श्री चन्द और लख्मीदास जी का जन्म हुआ ।

श्री गुरु नानक देव जी के जीवन के विषय में सबसे पहले लिखित दो जन्म साखियां मिलती हैं-पुरातन जन्म साखी और भाई वाले वाली जन्म साखी । उनमें भी अलग-अलग आंकड़े और जानकारी प्राप्त होती है । पुरातन जन्म साखी और भाई मनी सिंघ वाली जन्म साखी एवं 'गुरु नानक चमत्कार' में भी यह लिखा और माना गया है कि श्री गुरु नानक देव जी की बारात तलवंडी से चली और तलवंडी में ही डोली आई । भाई वीर सिंघ जी ने पुरातन जन्म साखी के हवाले से लिखा है कि जब गुरु नानक तलवंडी से सुल्तानपुर की ओर प्रस्थान करने लगे, उस समय माता सुलक्खणी जी ने पति वियोग के असह्याय दुःख की अभिव्यक्ति की । भाई वीर सिंघ जी ने लिखा है 'घर वाली ने तो बहुत वैराग किया । गुरु नानक देव जी ने समझाया 'हम यहाँ भी उदास रहते थे, घर का क्या संवारते थे, तुम्हारे लिए तो जैसे घर रहे वैसे परदेस गए' परन्तु उस सतवन्ती ने कहा 'जब तुम घर रहते थे तो मेरे लिए सारे संसार की 'पातशाही' होती थी । जी, आपके बिना यह संसार मेरे किसी काम का नहीं ।' तब मेहरबान होकर गुरु जी ने आशीर्वाद दिया, 'चिंता कुछ न करो दिन-दिन तुम्हारी पातशाहत (पातशाही) होगी ।' इस पर भी उनके साथ चलने की प्रार्थना करने पर उन्होंने कहा, 'परमेश्वर की बंदी, अब तो मैं जाता हूँ, अगर मेरे रोजगार का कोई जुगाड़ बना तो तुझे भी बुला लूंगा।' फिर वे चुप कर गई ।

प्रिंसिपल सतबीर सिंघ जी 'साडा इतिहास' पुस्तक के पृष्ठ ४६ पर लिखते हैं, 'भाई जैराम जी ने चिट्ठी भेजी कि गुरु नानक को सुल्तान

पुर भेज दिया जाए । अक्टूबर सन् १५०४ को जैराम के पास वे परिवार सहित चले गए ।' आलोचना के गुरु नानक अंक में प्रो. साहिब सिंघ जी गुरु नानक देव जी का विवाह स्थल तो तलवंडी मानते हैं परन्तु विवाह के साल और समय के बारे में उनका मत अगल है-'जिकर है तकरीबन ४ माघ १५६१ का । ई. साल के अनुसार तकरीबन ३० अक्टूबर सन् १५०४ । श्री गुरु नानक देव जी सुल्तान पुर जाने के लिए तैयार हो गए । उनकी आयु उस समय ३५ साल साढे छः महीने थी । उनके साहिबजादे बाबा श्रीचन्द और लख्मीदास का जन्म हो चुका था । भाई मरदाने को साथ लिया । भाई मरदाना जी भी उनके बगैर नहीं रह सकता था । अपने परिवार को वे अपने माता-पिता के पास ही छोड़ आए ।'

प्रो. साहिब सिंघ जी ने आगे लिखा है कि, 'सुल्तान पुर में सत्संग का प्रचार होने से दूर नजदीक से लोग सत्संग लाभ के लिए आने गले। सत्संगीजनो और जरुरतमंदों को प्रसाद छकाने (खाना खिलाने) का सेवा कार्य गुरु जी करते थे । सेवा कार्य का इतना बड़ा बोझ वे दीर्घकाल तक अपनी बहन पर नहीं डाल सकते थे इसलिए अपने परिवार को तलवंडी से वापिस बुलवा लिया ।'

भाई बाले वाली जन्म साखी में और भाई संतोख सिंघ जी ने 'श्री गुरु नानक प्रकाश' में श्री गुरु नानक देव जी का विवाह सुल्तान पुर रहते हुए वर्णित किया है । सुल्तान पुर से बारात के चलने का विवरण प्रस्तुत किया है । डॉ. गंडा सिंघ जी और प्रिंसिपल तेज सिंघ सांझी लिखित पुस्तक 'ए शार्ट हिस्ट्री ऑफ द सिक्खस्' में मानते हैं कि श्री गुरु नानक देव जी का विवाह सुल्तानपुर आने पर नवाब के मोदी खाने का मोदी बनने के बाद सम्पन्न हुआ और यहीं रहते हुए उनके दोनों पुत्रों का जन्म हुआ।

'पंजाब दा इतिहास' में पृथीपाल सिंघ कपूर और स. जोगिन्दर सिंघ लिखते हैं, 'जैराम ने अपने रसूख से श्री गुरु नानक देव जी को मोदीखाने (सरकारी अनाज का गोदाम) का मुखिया नियुक्त करवा दिया । वहाँ श्री गुरु नानक देव जी लोगों से सरकारी माल की कीमत लेकर उसको बेचने का काम करने लगे । श्री गुरु नानक देव जी ने अपना दायित्व पूर्ण कार्यकुशलता से निभाया । इससे उनके माता-पिता और बहन-बहनोई को यह विश्वास हो गया कि अब नानक एक सफल गृहस्थ हो सकता है । इसके अलावा श्री गुरु नानक देव जी की अवस्था १८ वर्ष की हो गई थी इसलिए वे उनके विवाह की जुगाड़ करने लगे । फलस्वरुप श्री गुरु नानक देव जी का विवाह मूले की सुपुत्री सुलक्खणी के साथ कर दिया गया । इस तरह श्री गुरु नानक देव जी ने सुल्तान पुर में लगभग दस वर्ष तक एक आदर्श गृहस्थ जीवन व्यतीत किया।'

प्रो. प्यारा सिंघ जी पदम् 'संक्षिप्त सिख इतिहास' में उपरोक्त विचार का अनुमोदन करते हुए लिखते हैं- 'अनोखा सा बालकपन बिताकर श्री गुरु नानक देव जी अपनी बहन नानकी के पास सुल्तानपुर चले गए । वहां नवाब दौलत खान लोधी के मोदीखाने में श्री गुरु नानक देव जी ने नौकरी कर ली । श्री जैराम के प्रयास से गांव मखोके में मूलचन्द की सुपुत्री कुमारी सुलक्खणी के साथ उनकी शादी हुई जिनकी कोख से श्रीचन्द (१४९४ ई.) और लख्मीदास (१४९६ ई.) जैसे दो पुत्रों ने जन्म लिया ।

प्रिंसिपल महिन्दर कौर जी गिल ने 'गुरु महल गाथा' में बेबे नानकी के विषय में लिखते हुए श्री गुरु नानक देव जी के विवाह के प्रसंग में लिखा है-'एक दिन जयराम ने बेबे नानकी को बताया कि गुरदास पुर के एक गांव पखोके का एक पटवारी मूलचन्द जो जाति का क्षत्रिय है, अपनी लड़की का सम्बन्ध श्री गुरु नानक देव जी के साथ करने को तैयार है । बेबे नानकी यह सुनकर बहुत प्रसन्न हुई । यह खबर उसने तलवंडी अपने माता-पिता

को तुरन्त भिजवा दी। आखिर वह शुभ दिन भी आ गया जब नानकी के भाई की मंगनी की रस्म पूरी हो गई। माता-पिता तलवंडी से सुल्तानपुर आ गए। श्री गुरु नानक देव जी के विवाह की खुशियाँ मनाई गईं। शगुन किए गए, खैरात बांटी गई। बारात उत्साह सहित बटाला गई। इस बारात में राय बुलार भी था, नवाब दौलत खां भी। सुसज्जित घोड़ियों से सजी बारात की शान भी अनोखी थी।'

श्री गुरु नानक देव जी की पांचवीं जन्म-शताब्दी के अवसर पर १९६९ ई. को पंजाब सरकार के सूचना प्रसारण विभाग की ओर से सुल्तानपुर लोधी के इतिहास के विषय में एक पुस्तिका प्रकाशित की गई। उसमें सुल्तानपुर लोधी के नगर आबाद होने से लेकर अब तक का संक्षिप्त इतिहास प्रस्तुत किया है। पंजाब सरकार ने विश्वसनीय खोज के आधार पर लिखा है कि १४८४ ई. में गुरु नानक देव जी तलवंडी से सुल्तान पुर लोधी आ गए और इसी जगह १४८७ ई. को उनका विवाह मूलचन्द की सुकन्या के साथ हुआ और सुलक्खणी जी ने पतिगृह में प्रवेश किया। इसी जगह उनके दो लड़कों का जन्म हुआ। श्री गुरु नानक देव जी ने अपने जीवन के १४ साल सुल्तान पुर लोधी में व्यतीत किए। लोक-कल्याण का संदेश प्रसारित करने के लिए लम्बी यात्राओं का सिलसिला भी वहीं से शुरु हुआ।

इस तरह श्री गुरु नानक देव जी की जीवन सम्बन्धी उपलब्ध ऐतिहासिक सामग्री में परस्पर विरोधी दिखाई पड़ता है। कुछ विद्वानों के कथनानुसार श्री गुरु नानक देव जी ३२ या ३५ वर्ष की आयु में सुल्तान पुर आए और वहाँ केवल दो अढ़ाई वर्ष ही ठहरे। दूसरा मत है कि १५ साल की आयु में सुल्तानपुर आए, १८ साल की उम्र में विवाह हुआ और १४ वर्ष तक सुल्तानपुर लोधी रहे। इस हिसाब से ११ वर्ष तक माता सुलक्खणी जी भी श्री गुरु नानक देव जी के साथ सुल्तानपुर लोधी रहीं।

डॉ. त्रिलोचन सिंघ जी ने अपनी पुस्तक 'गुरु नानक देव जी' में लिखा है कि रिश्ता जयराम जी की वाक्फियत से हुआ। बारात राय भोयें की तलवंडी से चली। मेहता कल्याण दास और राय बुलार भी बारात में शरीक हुए। पहले ये सब सुल्तान पुर आए। बेबे नानकी के घर सभी सामाजिक रस्में पूरी करके खुशियां मनाती बारात बटाला पहुँची। विवाहोपरान्त डोली को तलवंडी लाया गया। माता-पिता विवाह की चहल-पहल में आनन्दमग्न हो गए। खुशियाँ मनाई गई। पीहर में फेरा डालने के लिए बटाला जाने के बाद सुलक्खणी जी अपने पति के पास सुल्तान पुर आ गई। इस तरह शेष समय उन्होंने तब तक अपने पति के साथ व्यतीत किया जब तक कि श्री गुरु नानक देव जी धर्म प्रचार यात्राओं के लिए प्रस्थान नहीं कर गए।

सफल लेखकों ने जन्म साखियों और श्री गुरु नानक देव जी के जीवन के विषय में बटाला में घटित हालात और बारात के विवरण पर पर्याप्त प्रकाश डाला है। प्रायः यह जानकारी मिलती है कि उनकी बारात में अनेक साधु सन्त और श्री गुरु नानक देव जी के प्रिय जन भी सम्मिलित हुए थे और पंजाब के कई रईस, नवाब और हाकिम भी। रायबुलार भी बारात में शामिल हो गए जब तलवंडी से बारात चलने के उनके आग्रह को मान लिया गया फलस्वरुप अनेक घोड़ों और बैलगाड़ियों का काफिला भी साथ हो लिया। सुल्तान पुर के नवाब दौलत खाँ लोधी जैसे धनी मानी व्यक्तियों के शामिल होने के कारण बारात की छवि निश्चित ही अनोखी होगी। एक ओर बारात के साथ राजा और नवाब थे दूसरी ओर दिखने में साधारण किन्तु आध्यात्मिक दृष्टि से सम्मुन्नत साधु संत बारात की शोभा बढ़ा रहे थे।

बारात के बटाला पहुँचने पर श्री गुरु नानक देव जी को कच्ची दीवार के पास क्यों बिठाया

गया ? इस विषय में पहले अनेक मत प्रचलित थे परन्तु साम्प्रतिक अनेक लेखकों ने प्राचीन विवरण देकर यह प्रमाणित किया है कि वास्तविक झगड़ा, श्री गुरु नानक देव जी का विवाह, विशेष रुप से 'सप्तपदी भाँवर' की रीति से सम्बन्धित था । पंडितों के पुरानी विवाह पद्धति पर अड़े रहने पर श्री गुरु नानक देव जी ने साफ कहा कि उन्हें तिथि, वार और समय पर विवाद करने की आवश्यकता नहीं है क्यों कि हर समय पवित्र है । प्रचलित रीति को तोड़ने और नयी प्रगतिशील सोच को अग्रसर करने के लिए गुरु नानक ने ब्राह्मणों द्वारा स्थापित 'सप्तपदी भाँवर' की रीति को अस्वीकार कर दिया। मूलचन्द जी ब्राह्मणों के प्रभाव में थे अतः अपनी पुत्री सुलक्खणी जी का विवाह श्री गुरु नानक देव जी के साथ करने में झिझकते हुए उन्होंने बारात को वापिस भेजने की धमकी दे दी । मामला बिगड़ता चला गया । नगर बटाला में भी यह बात आग की तरह फैल गई । बटाला निवासी भंडारी नामक एक प्रभावशाली व्यक्ति ने अपनी लड़की के रिश्ते का प्रस्ताव श्री गुरु नानक देव जी के पास भेजा । उन्होंने कहा कि हम बारात को बिना विवाह किए लौटने नहीं देंगे ।

दूसरी ओर ब्राह्मणों ने श्री गुरु नानक देव जी को बहस के लिए ललकारा और कहा कि यदि श्री गुरु नानक देव जी जीत गए तो विवाह उनके तौर तरीके से होगा अन्यथा उन्हें हमारी बात माननी होगी । वस्तुतः बहस की इस तरकीब की आड़ में उन्होंने एक साजिश रची कि श्री गुरु नानक देव जी का सम्बन्ध मूलचन्द के घर से नहीं जुड़ता तो भंडारी के साथ भी न जुड़े और उनकी हत्या कर दी जाए । इस साजिश के तहत उन्होंने एक कच्ची उभरी हुई ऐसी दीवार के पास श्री गुरु नानक देव जी को बिठा दिया जो गिरने ही वाली थी । उस समय बुँदा-बाँदी के साथ तेज हवा चल रही थी । 'साखियों' में यह वर्णन है कि एक स्त्री (माई) ने श्री गुरु नानक देव जी को दीवार के नजदीक बैठा देखकर उन्हें धीरे से वहाँ से हटने को कहा और मारने की इस साजिश से उन्हें आगाह किया कि दीवार अभी गिर सकती है या गिराई जा सकती है ।' यह सुनकर श्री गुरु नानक देव जी के मुख से सहज भाव से प्रस्फुटित हुआ 'ये दीवार तो युग-युगान्तरों तक इसी तरह खड़ी रहेगी' उनकी यह वाणी सत्य निकली । वह दीवार आज भी बटाला में उसी ऐतिहासिक स्थल पर विद्यमान है और वहाँ एक भव्य गुरुद्वारे का निर्माण किया जा चुका है ।

बहस में जीतने के बाद श्री गुरु नानक देव जी का विवाह उनके सुझाए तौर-तरीके से हुआ। उन्होंने चार भाँवर (लावां) लिए और उस समय जो शब्द उच्चारित किए वे जन्म साखियों में संकलित हैं । 'श्री गुरु ग्रंथ साहिब जी' में श्री गुरु रामदास जी रचित चार भाँवर (लावां) और श्री गुरु नानक देव जी द्वारा उच्चारित 'भाँवर' में समानता भी है और भिन्नता भी यहाँ विचारणीय बात यह है कि श्री गुरु नानक देव जी के विवाह के समय विवाह पद्धति को लेकर वैचारिक विवाद होने पर सुलक्खणी जी की भावनाओं का वर्णन किसी भी पुराने लेखक ने नहीं किया जब कि विवाह तोड़ने की धमकी का सबसे ज्यादा असर और मानसिक कष्ट माता सुलक्खणी जी ने झेला होगा । आपदा की इस घड़ी में अपनी सोच को कार्यरुप में कैसे परिणत किया होगा ? इसका केवल अनुमान ही लगाया जा सकता है । सम्भवतः उस समय सुलक्खणी जी सम्बन्ध तोड़ने या बारात वापिस होने के पक्ष में नहीं होगी । अपने पिता से सीधी बात उन्होंने न भी की हो परन्तु अपनी सहेलियों अथवा माँ के माध्यम से अवश्य ही अपनी भावनाओं को सम्प्रेषित किया होगा कि वह उनके साथ ही परिणय-सूत्र में बंधेगी । किसी अन्य की विवाहिता होने की कल्पना भी उनके लिए असहनीय है । हो सकता है अपनी पुत्री की इच्छा जानकर मूलचन्द ने अपनी जिद छोड़ दी हो और श्री गुरु

नानक देव जी के साथ अपनी पुत्री के रिश्ते को स्वीकार कर लिया हो । यह भी सम्भव है कि श्री गुरु नानक देव जी को दीवार के नीचे दबाकर मारने के षड्यन्त्र की भनक सुलक्खणी जी को लग गई हो और स्वयं उन्होंने इस माई (स्त्री) को श्री गुरु नानक देव जी के पास उन्हें सावधान करने के लिए भेजा हो ।

श्री गुरु नानक देव जी की महिमा उस समय तक चतुर्दिक फैल चुकी थी । राय बुलार तो स्थान-स्थान पर श्री गुरु नानक देव जी की असाधारणता का बखान कर रहे थे । बेबे नानकी जी भी अपने भाई को परमात्मा का रुप मानने लगी और हर एक को बताने लगी कि श्री गुरु नानक देव जी बहुत उच्च और पवित्र आत्मा है । नियमपूर्वक कीर्तन सुनने वाले और उनकी संगति में रहने वाले लोग भी उनके प्रभाव से अछूते न रहे । निश्चत ही मूलचन्द जी भी अपनी बेटी के रिश्ते की टोह में जब वहाँ पहुँचे होंगे तो श्री गुरु नानक देव जी की विलक्षणता की बातों से वे भी प्रभावित हुए होंगे । गुरु जी के इस अलौकिक रुप पर मुग्ध सुलक्खणी जी जब मंगनी के बाद उन्हें मन में अपना पति धारण कर चुकी थीं, उनके साथ अपना रिश्ते टूटने की स्थिति में उनका हृदय कितना आहत हुआ होगा, सुलक्खणी जी के इस मानसिक उद्वेलन पर किसी इतिहासकार ने प्रकाश नहीं डाला ।

माता सुलक्खणी जी विवाहोपरान्त सुल्तानपुर लोधी आ गयी । बेबे नानकी ने श्री गुरु नानक देव जी के परिवार के निवास हेतु अगल एक बड़ा खुला मकान तैयार करवा दिया । वे जानती थी प्रातः और संध्या समय सत्यंग भी होगा, दीवान सजेगें, कीर्तन होंगे, चहल-पहल का वातावरण होगा इसलिए खुला स्थान अपेक्षित था । डॉ. महिन्दर कौर जी गिल ने इस विषय में वर्णन करते हुए लिखा है-'कुछ दिनोपरांत सुलक्खणी जी भी सुल्तानपुर आ गयीं । बेबे नानकी ने भाई-भाभी को अलग कर दिया । मस्त मलंग भाई को घर का सामान बनाते देख कर बहन नानकी मन-ही-मन बलिहारी जातीं । उनका भाई गृहस्थ हो गया था । भाई का घर आबाद देख हर समय 'शुकर, शुकर' करती थीं बहन नानकी ।'

इस सन्दर्भ में हमारे पारखी लेखक और इतिहासकार माता सुलक्खणी जी के विषय में कोई चर्चा नहीं करते । उनके आचरण, व्यवहार और स्वभाव का कहीं कोई उल्लेख नहीं । जब कि यह स्वाभाविक है कि नवविवाहिता सुलक्खणी जी ने कुछ सुना और देखा होगा । हर स्त्री ससुराल में आकर पहले देखती और सुनती है । सुलक्खणी जी ने एक माह तलवंडी निवास के समय, तदुपरांत सुल्तानपुर लोधी आकर प्रत्येक व्यक्ति से सुना होगा कि 'नानक उच्च परम आत्मा है । सांसारिक मोह से वे मुक्त हैं । माया अपने प्रपंच में उनको फांस नहीं सकती । अनन्त शक्ति से उनकी लौ प्रत्येक पल जुड़ी रहती है । कीर्त्तन करने और साधु संगति में प्रभु महिमा के यशोगान में ही उन्हें चरम आनन्द मिलता है ।' निश्चय ही इस आध्यात्मिक परिवेश में माता सुलक्खणी जी भी एक साधारण दुनियादार स्त्री बनी नहीं रह सकती थीं । पति के सम्मान और खुशी को अपना सम्मान और खुशी मानते हुए सुलक्खणी जी ने अपने जीवन को सार्थक किया ।

डॉ. महिन्दर कौर जी गिल की उपरोक्त टिप्पणी से स्पष्ट है कि श्री गुरु नानक देव जी ने अपने अलग घर में रहकर गृहस्थी का सामान बनाया, खरीदा और पत्नी एवं परिवार की सभी जरुरतों को पूरा किया । इस तरह श्री गुरु नानक देव जी ने दुनिया के समक्ष एक सफल पारिवारिक जीवन जीने की भी मिसाल पैदा कर रहे थे । उनके जीवन में त्रुटियों के लिए कोई स्थान नहीं था । सुलक्खणी जी निश्चत रुप से ही श्री गुरु नानक देव जी के घर आकर सन्तुष्ट जीवन व्यतीत कर रही थीं । स्त्री का दैवी गुण माँ बनने में हैं और श्री

गुरु नानक देव जी की पत्नी बनकर माँ बनने का सौभाग्य भी उन्हें प्राप्त हो गया । दो वर्ष के अन्तर से उनके घर दो पुत्रों का जन्म हुआ । इन बच्चों को कई वर्षों तक पिता का भरपूर प्यार मिला । बुआ बेबे नानकी भी उन पर ममत्व उड़ेलने वाली थीं । 'माता सुलक्खणी जी को कोई शिकायत थी' ऐसा संकेत किसी इतिहासकार ने नहीं दिया ।

विवाहोपरांत सुलक्खणी जी कुछ समय तक बेबे नानकी जी के घर रहीं और इससे पूर्व एक माह तक अपनी सास माता तृप्ता जी के घर आंगन को भी महकाती रहीं । दोनों जगह उन्होंने सत्संगीजनों का प्रवाह उमड़ते देखा । विशेष रुप से सुल्तानपुर बेबे नानकी जी के घर सुबह-शाम लंगर लगा रहता था । किसी भी अतिथि, साधु, सन्त एवं जरुरतमन्द को 'लंगर छकाये' (खाना खिलाये) बिना नहीं लौटाया जाता था । सुलक्खणी जी को जब अलग घर में रहना पड़ा तो उन्होंने लंगर की प्रथा को जीवित रखा होगा । निश्चय ही वे प्रातः, सांयकाल अनेक व्यक्तियों के लिए लंगर तैयार करतीं और कीर्तन के कार्यक्रम में सम्मिलित होती । समूचे माहौल में अध्यात्म की रची बसी सुगन्ध और सत्संगति के प्रभाव से कैसे अछूता रहा जा सकता था । यदि सुलक्खणी जी के कीर्तन और लंगर की परम्परा को अग्रगामी बनाने में आपत्ति की होती तो सिख विरोधी इतिहासकारों ने इसका वर्णन अवश्य किया होता क्यों कि विरोधी सदैव नकारात्मक अभिरुचियों का भांडाफोड़ करते हैं विकसित और ठोस जीवन मूल्यों को प्रकाश में नहीं लाते । माता सुलक्खणी जी ने लंगर की परम्परा स्थापित करने में प्रमुख योगदान दिया । परन्तु इतिहासकारों ने उसकी चर्चा तक नहीं की ।

यह सिलसिला लगभग १२ वर्ष तक चलता रहा । उक्त अवधि तक एक छत के नीचे श्री गुरु नानक देव जी के साथ रहते हुए सुलक्खणी जी एक आदर्श महिला का अतुलनीय उदाहरण बन गई होंगी । उस युग में ही नहीं, आज भी लोग विशिष्ट और आदरणीय व्यक्ति की पत्नी को सम्मानित करते है । श्री गुरु नानक देव जी की धर्मपत्नी होने के कारण माता सुलक्खणी जी ने समाज में जितना सम्मान प्राप्त किया होगा, उनके हृदय में अपने पति के प्रति प्रेम और आदर का भाव भी उतना ही बढ़ता गया होगा । वे पत्नी ही नहीं श्रद्धालु भक्त भी बन गयी होंगी । सेवा भाव, नम्रता, सन्तोष 'वाहिगुरु' की रजा में ही सन्तुष्ट रहने के गुण माता सुलक्खणी जी ने ग्रहण कर लिए । वे एक सुघड़, विवेवशील महिला की तरह अपने पति के खान-पान, वस्त्रों और स्वास्थ्य का ध्यान रखने लगी।

बेबे नानकी जी जब भी उन्हें मिलतीं, वे अपने भाई का महान आत्मा के रुप में जितना गुण गान करतीं, माता सुलक्खणी जी के पति सेवा भाव की भी उतनी ही सराहना करतीं ।

इतिहासकार केवल एक घटना का उल्लेख करते हैं जब माता सुलक्खणी जी और उनकी माँ चंदोरानी ने बेबे नानकी जी को मिलकर उनके भाई श्री गुरु नानक देव जी की पत्नी के प्रति लापरवाही की शिकायत की । भाई वीर सिंघ जी ने 'खालसा समाचार' में एक लेख में लिखा था-'एक बार माता सुलक्खणी जी की माँ चंदोरानी जी ने आकर बेबे नानकी जी को उलाहने दिये । बेबे जी ने कहा कि 'भाभी को किसी वस्तु की कोई कमी नहीं । मेरे भाई ने सुख-सुविधाओं के सभी सामान इकट्ठे कर दिए हैं ।' उन्होंने स्पष्ट किया कि श्री गुरु नानक देव जी संत स्वभाव हैं अतः भाभी को समझाएं कि उन्हें संत मानकर श्रद्धापूर्वक उनकी सेवा करें जिससे उन्हें सुख-लाभ होगा ।

(क्रमश.....)

केश गुरु की मोहर है इसका सत्कार करना प्रत्येक गुरसिक्ख का कर्तव्य है । केशों के बिना सिख अधूरा है ।

ENGLISH SECTION

GOLDEN THOUGHT FOR THE MONTH

ਸੋ ਗਿਰਹੀ ਜੋ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰੈ ॥

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਭੀਖਿਆ ਕਰੈ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ – ਪੰਨਾ ੯੫੨))

HE ALONE IS THE HOUSEHOLDER WHO DISCIPLINES HIS PASSIONS AND BEGS FROM GOD THE ALMS OF MEDITATION, HARD WORK AND SELF CONTROL.

The Sikhs – Great Soldiers

- Colonel Naveen Chopra(Retd.)

I served in the Indian Army for thirty three years and had an exposure to men from different social, linguistic and religious denominations. If asked to sum up my impressions, I would simply say that the most respecting, dauntless and venturesome soldiers are the Sikhs.

Had it not been for the Sikhs and the sacrifices made by them, the map of India and the social fibre that prevails therein would not have been what they are today. Such immense has been their contributions towards the building of India and I salute them! And this assertion is not based on my army association alone; it is based on historical facts that should be known to all.

Anybody who has studied history would be aware that four centuries back during the Mughal rule, the people were subjected to intense persecution. Hindu womenfolk were regarded as objects of easy acquisition by the Mughals and simultaneously efforts directed to coerce their men folk to convert to Islam. Ordinary citizens were apprehensive to pursue their religious practices. It was tyranny at its peak, such gory was the situation that prevailed! But history is replete with examples that reinforce the fact that the Sikhs do not tolerate tyranny in any form, particularly when it came to encroachment of religious rights, even if it pertained to non-Sikhs. Attaining martyrdom under such tyrannical conditions was and is still the better option.

Nooruddin Muhammad Jehangir, the fourth Mughal king records in his memoirs *Tuzak-e-Jehangiri* his failure to force Guru Arjan Dev Ji to embrace Islam. It was four hundred and four years back that the Mughal ruler ordered to put the Guru to death by torture. The three and a half decade period after Guru Arjan Dev Ji's martyrdom witnessed renewed vigour by the Mughal rulers to subjugate Hindus and Sikhs alike. It was during this period that Sri Guru Har Gobind Sahib Ji raised his voice repeatedly against their oppressive treatment. He was also imprisoned by Jehangir because the Guru was always up in arms to seek release of anybody who looked up to him for help, Hindu or Sikh alike.

The fanaticism of Aurangzeb, the sixth Mughal ruler is too well known to be elaborated. All his pursuits manifested only one ambition – to bring about a total

6120/5, Sector D Pocket 6
Vasant Kunj, N.Delhi -110070

conversion to Islam of the entire Indian society. It was in the year 1675 that Kashmiri Pandits, driven to desperation sought help from Guru Tegh Bahadur Ji. He threw an open challenge to the Mughal tyrant that if he could convert him to Islam, all Hindus would follow suit. There was a condition attached to it too; should Aurangzeb fail, then he would put an end to all his oppressive policies. Aurangzeb accepted the challenge, but laid a trap.

Guru Tegh Bahadur Ji was invited to Delhi and upon arrival was taken into custody. Severe torture followed but Guru Tegh Bahadur Ji did not relent. Aurangzeb, displaying barbarity never surpassed in all dark and lamentable catalogues of human crime, beheaded the Guru in Chandni Chowk, Delhi. What better example can be there of an unparalleled sacrifice of attaining martyrdom to protect people from another faith! In actuality, the martyrdom of Guru Tegh Bahadur Ji was for the protection of human values. This is precisely the reason why he is still regarded as **Hind ki Chaddar** (India's Shield).

Indians had suffered for nearly seven hundred years on account of recurrent invasions and plunder by Muslim thugs. The first amongst them was Mahmud Ghazni. The morale of the people had plummeted to such an extent that they had nothing to look forward to. Moved by the tyrannical practices of the Mughals, Guru Gobind Singh Ji decided that all Sikhs, as part of their devout charter, would protect the religious interests of others as well. Thus, in consonance with divine instructions, was born the **Khalsa**. The Sikh army became invulnerable to fear and intimidation; and engaged fanatic Mughals and their followers in innumerable military actions with the objective of protecting individual freedom of all.

Guru Gobind Singh Ji had four sons and in keeping with the finest traditions of valour, two attained martyrdom on the battlefield and the others preferred to be bricked alive rather than give up being Sikhs. Had it not been for Guru Gobind Singh Ji, the religious landscape of India would have been different today. His was an imposing and impressive lifetime, full of extreme courage and actions taken not in desperation but on the basis of principles.

The eighteenth century was no better. The first decade however, witnessed some hope with Banda Singh Bahadur having fought bloody wars with Nawab Wazir Khan Governor of Sirhind and others. Home rule was re-established in 1710 but it remained only for three years. Thereafter, it was back to square one however, the valiant Sikhs who had undertaken to protect

Hindus lived and struck their persecutors like guerillas.

In 1739, when Nadir Shah was returning to Persia with booty, the brave Sikh army attacked the plunderers. The attacks were executed in various river corridors of Punjab, extending up to the Indus. Nadir Shah, the rogue that he was, had also captured a large number of Hindu womenfolk and was forcibly taking them to Persia for employment as concubines. The valiant Sikh soldiers freed all of them together with a horde of other captives who were intended to be used as slaves. When Nadir Shah queried Zakaria Khan, the then governor of Lahore about the attackers, Zakaria Khan told him that they were the followers of Guru Nanak and that they lived and slept on their horses. After Nadir Shah returned to Afghanistan, Zakaria Khan intensified his anti-Sikh campaigns and went on a plundering spree, in which nearly ten thousand innocent Sikhs were brutally killed.

During the period 1748-1765, it was Ahmad Shah Abdali who ventured with his looting sprees in India. The brave Sikhs spared no efforts to target his army and set free hundreds of women taken captive. His sixth invasion took the Sikh army by surprise. Approximately twenty five thousand Sikhs were butchered. But the morale of the Sikhs was not dampened.

The end of oppression came after 1762. From 1765 onward the Sikhs strengthen themselves under misels. In 1798 when Maharaja Ranjit Singh invaded Afghanistan, Khyber Pass which was the route taken by all invaders was assigned to Hari Singh Nalwa for managing. The whole of Afghanistan shivered at his very name, such was the awe inspired by him. Maharaja Ranjit Singh brought the famous Kohinoor diamond looted earlier by Nadir Shah back to India. Two decades later, the the Sikh Army wrested Kashmir, else it would have been under Afghan occupation. Even the area of Ladakh that forms part of India today was freed from foreign rule in 1836. By this time, the British had started firming in and regional rulers were gradually succumbing to them. The Sikhs, though the first to rise up against them were left alone and had no option but to surrender.

Coming to more recent times, the Battle of Saragarhi fought during the Tirah Campaign on 12th September 1897 deserves a special mention. Twenty one soldiers of the 4th Sikh Battalion were pitched against ten thousand Afghan and Orakzai tribesmen in general area Khyber-Pakhtunkhwa (now in Pakistan). The Sikh contingent was led by Havildar Ishar Singh and chose to die charging at the enemy, inspired by Guru Gobind Singh Ji's

famous exhortation "Deh Shiva Var Mohe".

Many Indians would not know that it was nearly half a century before Mahatma Gandhi's 1919 call for Satyagraha that a similar movement was initiated in Punjab. It was Baba Ram Singh who gave the first boycott call against the British, however it was crushed and eighty two Sikh soldiers were killed. 1919 also saw the Jalianwala Bagh massacre in which 1300 Indians were killed; it was no surprise that big majority amongst them were of Sikhs.

Ten years later, the Sikhs were able to wrest control of their shrines from the British. This was actually the maiden decisive battle for independence won over the British. Even Mahatma Gandhi acknowledged this fact and complimented the Sikhs. By this time the freedom movement had gained momentum. The martyrdom of Bhagat Singh is history and everybody is well aware of all facts. And so is the bravery displayed by Udham Singh. Many Indians would also not know that nearly sixty five per cent rank and file of the Indian National Army led by Netaji Subash Chandra Bose comprised Sikhs. The statistics by themselves were nothing but patriotism personified! India did get her independence but the woes of partition that came with it afflicted the Sikhs the most.

Post independence, India has fought four wars with Pakistan and one with China. The contributions made by Sikh soldiers have been noteworthy, as is evident from over 250 gallantry awards bestowed on them.

I wish to share a fact with the readers. In any cantonment, presence of a Sikh unit is always viewed in esteem as also awe. This is primarily because of their zealous disposition, zenithal enthusiasm and high dedication. The Sikhs invariably come out with flying colours in all spheres of activity, combat or otherwise. I reiterate my assertion that Sikh soldiers are virtually the bravest, most hardworking and highly enterprising lot in the Indian Army.

+++

Subscription Rates of *Sachkhand Patra*

Annual Subscription for India : 200-00

Annual Subscription for Foreign (By Air) : 1000-00

Please send your subscription by means of M.O., Cheque or Bank Draft etc. to -

Superintendent,

Gurudwara Board, Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded -431601 (M.S.) India

The Sikh Haiku

- S.Nanak Singh Nishter

A Japanese poet introduced 'One-line poetry' to the modern world at the end of the nineteenth century. Named as Haiku, this type of poetry denotes a new and self-contained style of short poetry. It was developed in Japan some 400 years ago. In recent times. various poetic movements have also deliberately produced one-line poems. In the early part of the twentieth century, a French poet wrote one-line poetry. It was followed by English poets in England and United States. Currently, it is quiet popular in English literature.

Sri Guru Granth Sahib Ji, which was compiled between 1599 and 1604, also contains one-line poetry. Readers and scholars alike are not aware of this most precious literary heritage of India, which was composed much before people of the world could imagine about it. Unfortunately, there is no literature or record in libraries, archives or museums to substantiate our claim. There is no writing on this pattern of poetry even in the history of Hindi, Punjabi or any other literature.

Sri Guru Granth Sahib Ji is much more than a spiritual guide and world teacher of honest living, uniting people and upholding dignity of all castes, creed and gender. It is also a matchless treasure for protection of India civilization, classical ragas, reference to historical events, inspiration for sovereignty for individuals, religions and the country.

Sri Guru Granth Sahib Ji is an un-imaginary literary collection which can serve to be the source of guidance and inspiration for the dead souls of entire humanity and preparing them to meet the multifarious challenges of life for generations to come.

The Bani (hymns) of Bhagats in Sri Guru Granth Sahib Ji in Raag Sarang starts from page 1251. It contains two *Shabads* of Bhagat Kabir Ji, three *shabads* of Bhagat Namdev Ji and one shabad of Bhagat Parmanand Ji. The total number of *shabads* at the last is given as 6. Afterwards there is only one line.

''ਛਾਡਿ ਮਨ ਹਰਿ ਬਿਮੁਖਨ ਕੋ ਸੰਗੁ''

Chaad mun Har bemukhand ko sung.

It means, "O my mind, get rid of the company of non-belivers of God."

No heading is given to it nor is any number given after this line. This one line contains the complete text of a teaching. In no way can this one line can be described as a missing line from another *Shabad*. This is a complete verse in itself and is in concurrence with the meters of the classical Ragg Sarang. This style of poetry is called One-Line Poetry, which has disappeared from Indian soil. It is gaining popularity throughout the world and has attained a significant position in English poetry.

Regrettably, various translators of Gurbani have not done justice to this unique concept. Almost all of them have described it as one line of a *Shabad,* but hardly has anyone described it as a *shabad* of one line. The prime reason is that this art of poetry has vanished from this land and nobody is aware of it.

After this one line, the shabad is inscribed with the heading of 'mohalla 5 Surdas" i.e. "Shabad of Guru Arjan Sahib Ji with Surdas," which has been placed as an explanation with reference to this shabad of Bhagat Surdas Ji. In this shabad, Guru Sahib has suggested the ways and means to get rid of the company of non-believers. After this, the total number of Shabads is given as 8. This clearly indicates that the one line of Bhagat Surdas Ji has been taken as a complete shabad. That is why the total number of shabads is given as 8 to the shabad after this one line shabad. After this shabad there is one shabad of Bhagat Kabir Ji and the total number shabad is given as 9, which ends the shabad of Raag Saarang chapter.

Apart from this there is a two-line shabad of Guru Arjan Sahib Ji on page 927 with the heading "Raag Ram Kali Mohalla Punjwan." This shabad also delivers complete meaning of the shabad, in just two lines and is complete in the meters of the classical Raag Ramkali.

ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਰੁਣ ਝੁੰਝਨੜਾ ਗਾਉ ਸਖੀ
ਹਰਿ ਏਕੁ ਧਿਆਵਹੁ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੁਮ ਸੇਵਿ ਸਖੀ
ਮਨਿ ਚਿੰਦਿਅੜਾ ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ॥
Raag Ramkali Mohalla V
Runjhunijhunda gavo sakhi Har ek dhyiyavaho.
Satguru tum sev sakhi mun chindiyada phal pavaho.

It means, 'O' 'friends, sing the melodious songs praising the Absolute One God. O 'friends, by reflecting upon Satguru (God), the desires will be fulfilled.

Why are we not aware of these facts? How many of us know what is Guru Granth Sahib Ji, and why was Guruship conferred on it ? In recent years we have formed committees of Satkar (respect), resulting in not allowing the convenient handing over of Guru Granth Sahib Ji to persons desirous of having Parkash in private chapels in their homes. Some babas and sants are busy collecting huge sums of money for construction of 'Angitha Sahib'. They are keener on collecting bodies of Sri Guru Granth Sahib Ji and cremating them at several places. According to the 2001 Census, 39.45% of the Sikhs are totally illterate and maximum illiteracy is in Punjab. A large number of people in Punjab do not know how to read or write any language! Out of those who know how to read, how many of read Sri Guru Granth Sahib Ji is a question each Sikh should ask oneself.

In the year 1999, we celebrated the "Khalsa Tercentenary" at Takhat Keshgarh Sahib and conferred the title of "Nishan- i-Khalsa" to Khuswant Singh. In one of

his well-read columns, which appeared in leading newspapers of the country in June 2004. I was astonished to read his remark. "Having spent the best part of my life working on Sikh history and translating selected passeges of Gurbani. I felt I owed it to myself to read the Sri Guru Granth Sahib from cover to cover". In the least, he was honest.

If this is the position of the ninety year old "Nishan-i-Khalsa" title holder, what about the ordinary Sikh? We do not read Sri Guru Granth Sahib Ji ourselves, nor do we allow others to have easy access to its content. It is the need of the hour for every Sikh to think over this issue, do soul-searching and devise novel means to popularize the contents of our Guru Sahib, instead of converting it only into an icon of worship.

Sikhism is the latest of all the religions. Bearing in mind the shortcomings of the existing religions it was modeled to meet the worldly and spiritual challenges of coming generations. It is designed on the basis of the experience and genius of ten Guru Sahibs. over their life span of 239 years. Guruship was conferred on Sri Guru Granth Sahib Ji to teach and Sikhs were asked to constantly learn from it. It is a compilation and collection of the teachings of six Gurus and thirty other pious souls over a period of five hundred years from Hazrat Baba Sheikh Farid Ji (1175-1265) to Sri Guru Teg Bahadar Ji (1621-1675). It is a unique theological compendium in multiple languages spoken in the Indian sub-continent.

Rituals and rites are not religion in Sikhism, Shabad (knowledge) and its implementation) is its true essence. Every learned Sikh should consider it his earnest duty to know the philosophy, ideology and scriptures of his privileged faith. Every Sikh should read and recite the entire Guru Granth Sahib Ji at least once in his lifetime if possible repeatedly, before their relatives arrange the Bhog of the Path for the peace of his soul. This will bring about immense positive change in one's life.

The relationship of the Guru and Sikh is that of teacher and student. Without learning from our Guru and without following the relationship, can we claim to be a Sikh? Those of us, who cannot read Gurbani in Gurmukhi script, should resolve to learn it. In consonance with the teachings of our Gurus, we should teach atleast one Sikh, either from our family, neighbourhood or even a stranger, to read and understand Gurbani. Let us pledge, "Each One- Teach One" Gurbani in Gurmukhi.Script. This will make you proud of your faith and continue a chain of learning for generations to come.

✦✦✦

SIKHISM : THE INDIAN RENAISSANCE - 2

-Prof.Hazara Singh, Ludhiana

IMPACT OF SIKHISM ON INDIAN SOCIETY :

There are two sources which helped the growth of nationalism in India; growth of Khalsa in early eighteenth century, and the influence of western system of education introduced by the English during the forties of nineteenth century. Both have their distinct contribution to the transformation of Indian society. Sikhism released the soul of people from superstitions. Once the human mind becomes free it endeavours to break all shackles of social domination, Political discrimination and economic exploitation. The new order in fact marked the growth of nationalism in India. For the first time many people forgot their castes, felt a sense of oness, realised their obligation towards society, repelled external aggression and forged themselves into a disciplined lot. Till then who-so-ever invaded India from north-west easily trampled over this land, ransacked the religious places, dishonoured the women and humiliated the populace. But after the birth of Khalsa the tide turned its course. Not only foreign aggression was repelled, but Indian forces also established their supremacy up to Peshawar. Sikh solidiers became a proverb for bravery and self- restraint. People in the Punjab enjoyed themselves religious equality, political stability and economic security under the rule of Maharaja Ranjit Singh for the first time after centuries of foreign domination.

WESTERN SYSTEM OF EDUCATION :

The growth of nationalism in Bengal took place under very peculiar and unexpected conditions. Macaulay introdued the English system of education in India to produce English-knowing cheap Indian clerks. But the Bengali youngmen, who got a chance to go to England for higher education, found themselves quite isolated on return. The English and the Anglo-Indian communities did not like to mix with them, just to maintain their imperialist nobbery. Their own families were still to steeped into orthodoxy and superstitions, that these youngmen taught on liberal western traditions, felt quite ill-at-ease in their homes. Anglo-Bangali clubs were formed to assimilate the best, both in the eastern and the western cultures. These youngmen were fired with a zeal to elevate their country and

people to the western levels. They played a creditable role in arousing national consciousness in India. The influence of the West lacked one vital element, with which Sikhism is blessed English system of education produced people suitable for white-collar jobs only, who despised all sort of manual work. Sikhism sanctifies labour. Sri Guru Gobind Singhji refused to accept water from the soft hands of a devotee who happened to be the only son of rich parents and had never an occasion to do any work with his hands. The Guru said that he would not accept any offering from a hand, that had not served another. This little story, with a big moral explains as to why every Sikh is hard-working, adventurous and large-hearted. As Bengali youngmen taught on western lines did not learn the worth of manual work, the new awakening did not prove collectively beneficial to them. Their aconomic lot instead of getting better had been deteriorating since then.

WORK IS WORSHIP

The comparactive prosperity in Punjab is due to the healthy influence of Sikhism, which prescribes that work is worship. Compared with the eastern provinces of India, the Punjab suffers from many handicaps. It is quite deficient in mineral resources like coal and iron, which are essential for the growth of industry. It is detached from sea, the nearness of which helps in the expansion of trade. The monsoon almost get drained while they reach Punjab. All these natural and climatic factors had been quite adverse to the progress ofa agriculture and the development of industry. But the love for work, instilled into the people of Punjab by the philosophy of Sikhism, has raised this once trampled and trodden province into a leading prosperous and virile state of India.

Natural calamities and political upheavals have failed to demoralize the people of Punjab. Not the slightest scar of holocaust of parttion is visible anywhere. Though more than four million people got uprooted in 1947 and the best lands were left in Pakistan, yet in a brief period of about twenty years thereafter, the Punjab again became granary of India. Not a single dislocated person took to begging. Every town is booming with industry. There is no field of activity in whch Punjab is not in the vanguard.

UNIVERSALITY OF OUTLOOK

When a Sikh prays he does not seek blessings for himself alone; but entreats for the welfare of all. This lends him magnanimity of mind and imparts him also a universal look. This is the reason that the Punjabis get acclimatized to all places and among all people. This tradition goes back to three stories in the Sikh history. On the day of heavenly abode of Sri Guru Nanak Sahib, the Hindus

wanted to cremate him owning him as a member of their community, but the Mohammedans insisted to bury him claiming him to be a Muslim. Guru Nanak Sahib was neither a Hindu nor a Muslim, but was a votary of God.

The fifth Guru, Sri Guru Arjan Dev ji invited a Muslim divine, Mian Mir, to lay the foundation stone of the Sikh shrine, Harmandir Sahib at Amritsar. Its doors open not to east or west alone, but to all the four directions, thus welcoming all the human beings irrespective of their creed and faith.

It is said that when the Tenth Guru, Sri Guru Gobind Singhji was born, a Muslim saint, Sayyed Bhikhan Shah observed a strange celestial light in the sky. He bowed and said:

'God hath sent a new light on this earth'.

After satisfying himself that the new born was neither a partisan of Hindus nor that of Muslims, he explained;

'Blessed art thou, O master of both, the country need thee now more than anybody else'.

Every Sikh heart resounds with this secular universality. Every Sikh child is brought up to the tradition of Bhai Kanhiya, who was reported to Sri Guru Gobind Singhji as administering water to the fallen in the battle, irrespective of friend or foe. When he Guru asked him as to why he was offering water to the wounded of enemy even, he replied; *'Since you have taught me to make no distinction between man and man, I do not see amongst the wounded any, but you'.*

Sikh philosophy is universal and socialist in outlook. The Guru preached '*men are the same all over, though each has a different appearance'.* Secular life has been spiritualized under the impact of Sikhism. It gives a message of full life,enjoining upon the same person to be a saint, a scholar, a statesman, a merchant, a warrior, a tiller of soil, worker in a factory and along with the performer of menial duties. A Sikh is the servant of God. For him honest work and the selfless service are a part and parcel of worship.

Supreme sacrifice defying call of blood, is the essence of Sikh faith. Knowing fully well about the hazards and risks of career in army, the Sikhs send with pride their young ones to the armed forces, as it is their faith that no sacrifice is too big for the defence and honour of motherland. They believe in the prayer of thanks giving offered by Sri Guru Gobind Singhji, when his two elder sons Baba Ajit Singh and Baba Jujhar Singh fell fighting valiantly before his eyes:

'Oh God, I've surrendered to Thee,
What belonged to thee'.

+++

Gurdwara Sishganj Sahib, Delhi

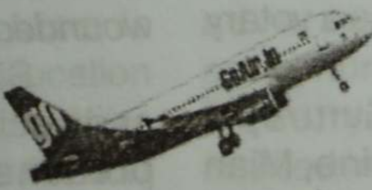

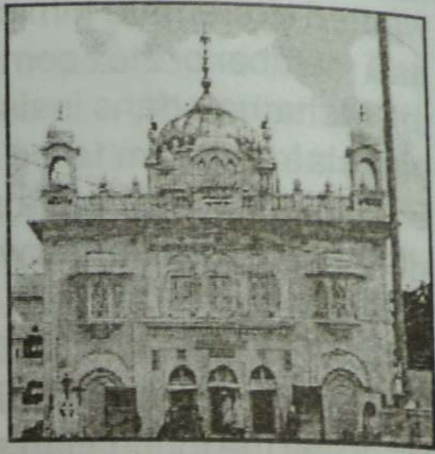

Takhat Sachkhand Sri Hazur Sahib Nanded

Go Air.In's Direct Flight
Delhi - Sri Hazur Sahib Nanded - Mumbai - Delhi

FLIGHT NO.	ROUTE	DEP.	ARRV.
G 8-212	Delhi to Hazur Sahib Nanded (Via Nagpur)	06.30	09.25
G 8-212	Hazur Sahib Nanded to Mumbai	09.50	10.35
G 8-212	Mumbai to Delhi	11.10	13.10
	(Note: Tickets & Boarding passes for Delhi are issued from Nanded)		
G 8-302	Mumbai to Hazur Sahib Nanded	19.35	20.25
G 8-302	Hazur Sahib Nanded to Delhi (Via Nagpur)	20.50	23.45

Note: Service of above flights are available on SUN-TUE-THU-SATURDAY. For more details Please contact GoAir.In's Phone Nos. 1800-222-111/ 09223-222-111 and www.GoAir.in

---

Kingfisher Airline's Flight
Mumbai - Hazur Sahib Nanded - Mumbai

FLIGHT NO.	ROUTE	DEP.	ARRV.
IT 4145	Mumbai to Hazur Sahib Nanded	10.10	11.30
IT 4146	Hazur Sahib Nanded to Mumbai	12.00	13.20

Note: Service of above flights are available on Mon-Wed- Fri & Sunday. For more details Please contact Ph.Nos.1800 2333 131 / 020 2729 3030 / 020 2729 3030 / 080 4197 9797 / 022 6649 9393 / 0124 2844700 / 1800 1800 101 and Visit : www.flykingfisher.com

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ

ਭੇਟਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ

❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੩੧੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੪੧੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੩੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ	੧੧੦੦/- ਰੁਪੈ
ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-	
❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੧੦੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ	੫੧੦੦੦/- ਰੁਪੈ
ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ :	
❖ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੩੧੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਛੋਟੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਚੋਲਾ	੨੫੦੦/- ਰੁਪੈ
ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ :-	
❖ ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੧੫੧੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ	੨੫੧੦੦/- ਰੁਪੈ
ਜੀਵਨ ਭਰ ਲਈ ਇਕੋ ਵਾਰ ਭਰੋ :-	
❖ ਸਾਦਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੦੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਮਿੱਠਾ ਲੰਗਰ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਲਾ ਛੱਡ ਕੇ (ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ)	੧੫੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਬਾਰੇ :-	
❖ ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਲਈ	੩੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ	੭੧੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ	੩੬੫੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਰੋਜਾਨਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ (ਇਕ ਵਾਰ ਭਰੋ)	੩੬੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਪੂਰੇ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਦੀ ਦੇਗ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੇਲੇ ਆਦਿ ਸਮੇਂ	੩੬੨੦੦/- ਰੁਪੈ
ਰਿਹਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਪਰੀਸਰ ਕੰਪਲੈਕਸ) :-	
❖ ਵੀ.ਵੀ.ਆਈ.ਪੀ. ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੧੧੦੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਅਤੇ ਫਸਟ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੭੦੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਸੈਕਿੰਡ ਫਲੋਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ.ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੩੫੧੦੦੦/- ਰੁਪੈ
❖ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਵਨ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਦੀ ਭੇਟਾ	੫੦੦੦੦੦/- ਰੁਪੈ
ਹਸਪਤਾਲ ਫੰਡ ਬਾਰੇ :-	
❖ ਦਸਮੇਸ਼ ਹਸਪਤਾਲ (ਲਾਈਫ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ)	੫੧੦੦/- ਰੁਪੈ

ਨੋਟ : ਲੋਕਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ੯.੦੦ ਵੱਜੇ ਗੇਟ ਨੰ: ੨ ਤੋਂ ਬੱਸ ਚੱਲਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਤੀ ਯਾਤਰੀ ਟਿਕਟ ੮੫/-ਰੁਪੈ ਹੈ, ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ (ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ) ਦਫਤਰ ਤੇ ਟਿਕਟ ਬੁੱਕ ਕਰੋ ।

ਮਾਇਆ ਭੇਜਣ ਦਾ ਪਤਾ

Superintendent,
Gurdwara Board, Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib,Nanded-431601 (M.S.) India
Ph. 02462-234813, 243559, 241266, 244166, 313517, FaxNo.-02462-234812.
E-mail:Contact@hazursahib.com Visit us at:http://www.hazursahib.com

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਸਚਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ

ਦੁਸਹਿਰਾ ਮਿਤੀ 14-10-2010 ਤੋਂ 17-10-2010 ਤੱਕ ਮਨਾਓ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ ! ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਦਮਨ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਤਿਯੁਗੀ ਤਪੋਸਥਾਨ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸੰਨ ੧੭੦੮ ਈ. ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕੇ ਸੱਚਖੰਡ ਪਿਆਨਾ ਕੀਤਾ, ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸਹਿਰਾ, ਤਖ਼ਤ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦੀਪਮਾਲਾ ਤੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੂਜ-ਪੰਚਮੀ ਦੇ ਉਤਸਵ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੋ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ, ਰਹਿਮਤਾਂ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਜੀ ।

ਮਿਤੀ 14-10-2010 ਤੋਂ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਦੁਸਹਿਰੇ ਮੇਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਦੀਵਾਨ ਸੱਜਣਗੇ ।
ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਥਕ ਢਾਡੀ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੱਥੇ, ਬੀਰ ਰਸੀ ਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਦ੍ਰਿੜਾਉਂਣਗੇ ।
ਮਿਤੀ 17-10-2010 ਦੀ ਸ਼ਾਮ 4-00 ਵੱਜੇ ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਨਿਕਲੇਗਾ ।
ਨੋਟ:-ਤਖ਼ਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮਿਤੀ 4-11-2010, ਦੀਪਮਾਲਾ ਮਿਤੀ 5-11-2010, ਗੁਰਪੁਰਬ ਦੂਜ ਮਿਤੀ 7-11-2010, ਅਤੇ ਸੱਚਖੰਡ ਗਮਨ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ (ਪੰਚਮੀ) ਮਿਤੀ 10-11-2010 ਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

-: ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ :-

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਹਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਯਾਤਰਾ ਬੱਸਾਂ ਦਾ ਸੁਚੱਜਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ੧) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਗੀਨਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੨) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਦਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੩) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਾਲਟੇਕਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੪) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੫) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੬) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਜੀ, ੭) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੮) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਬਸਮਤ ਨਗਰ, ੯) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਉਲੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੧੦) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੋਬਿੰਦ ਬਾਗ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੧੧) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭਜਨ ਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ੧੨) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਔਰੰਗਾਬਾਦ ।

-: ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਜੀ :-

ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਦਾ ਚੱਲਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਛੁਕ ਸੱਜਣਾਂ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮਾਇਆ ਸ਼ੀਘਰ ਹੀ ਦਫਤਰ ਸੱਚਖੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਭਿਜਵਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਸਚਿਤ ਤਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕੇ । ਭੇਟਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :- ੧) ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 3100/-, ੨) ਸਪਤਾਹ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 1300/-, ੩) ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 1100/-, ੪) ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ 4100/-, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਬੁਕ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 241266 ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ !

-: ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ :-

ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰਾਂ ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ਜੀ । ਸੱਚਖੰਡ ਪਰਿਸਰ-234903, ਐਨ.ਆਰ.ਆਈ. ਯਾਤਰੀ ਨਿਵਾਸ-234902, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਯਾਤਰੀ ਨਿਵਾਸ-234901, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯਾਤਰੀ ਨਿਵਾਸ-313517 । ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ੨੪ ਘੰਟੇ ਅਤੁੱਟ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

ਬੇਨਤੀ ਕਰਤਾ

ਡਾ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਸਰੀਚਾ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਸ਼ਕ

ਸ੍ਰ. ਡੀ.ਪੀ. ਸਿੰਘ
ਸੁਪਰਡੈਂਟ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਖ਼ਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ (ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ)

Printed & Published by **S. D.P. Singh** Superintendent for Gurdwara Board Takhat Sachkhand Sri Hazur Abchalnagar Sahib, Nanded and Printed at Dushat Daman Printing Press, Nanded-431601 (M.S.)-India
Editor-**Gyani Awtar Singh 'Sheetal'**
Ph.-02462-234813,243559,241266,244166,313517 (Press 231170) **Fax No.**-02462-234812.
E-mail:-Contact@hazursahib.com **Visit us at**:-http://www.hazursahib.com.

SACHKHAND PATRA Regd. With Registrar of News Papers for India Vide No.22887/74 Postal Regd. G.-2/RNP/NND-71/2009-11 (October 2010)